

2-63
19.12.2023р.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Кафедра туризму та готельно-ресторанної справи

Бежинар Антон Анатолійович

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**РОЗВИТОК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр»

кваліфікації «магістр з туризму»

спеціальності 242 «Туризм»

Допущено до захисту

протокол № 09

від 15.11.2023р.

завідувач кафедри туризму та

готельно-ресторанної справи

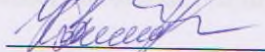
д.е.н., доц. Климчук А.О.

Керівник

к.е.н., ст. викладач,

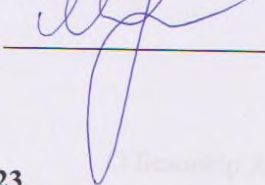
Каленська В.П.

Гарант освітньої програми

д.е.н., професор

Олійник О.В.

ЖИТОМИР – 2023

АНОТАЦІЯ

УДК 379:85

Бежинар А.А. Розвиток історико-культурного туризму (на прикладі Львівської області): кваліфікаційна робота магістра. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2023. 92 с.

Метою кваліфікаційної роботи магістра виступає дослідження історико-культурного туризму в Україні. Дослідження реалізовано на прикладі Львівської області: проведено аналіз історико-культурного компонента туристично-рекреаційного комплексу Львівської області. Відповідно, виявленні проблем і перспектив його використання для розвитку туристичної сфери регіону та розробка туристичних маршрутів по Львівській області.

У кваліфікаційній роботі магістра розкрито сутність культурно-пізнавального туризму; здійснено оцінку культурних ресурсів Львівщини; визначено стан, проблеми, перспективи використання культурних та історичних туристичних ресурсів регіону для посилення розвитку туризму.

Ключові слова: історико-культурний туризм, спадщина, туристичний комплекс, атракція.

Bezhinar A.A. Development of historical and cultural tourism (on the example of Lviv region): Master's thesis. Zhytomyr: Zhytomyr Polytechnic State University, 2023. 92 p.

The purpose of the master's thesis is to study historical and cultural tourism in Ukraine. The research is realized on the example of Lviv region: an analysis of the historical and cultural component of the tourist and recreational complex of Lviv region. Accordingly, the problems and prospects of its use for the development of the tourism sector of the region were identified and tourist routes in the Lviv region were developed.

The master's qualification work reveals the essence of cultural and cognitive tourism; assesses the cultural resources of the Lviv region; determines the state, problems, prospects for the use of cultural and historical tourist resources of the region to enhance tourism development.

Key words: historical and cultural tourism, heritage, tourist complex, attraction.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ.....	7
1.1. Теоретичні засади дослідження історико-культурного туризму регіону	7
1.2. Історико-культурна спадщина як вагома складова формування потенціалу регіону	15
1.3. Практика розвитку історико-культурного туризму на світовому ринку	22
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	32
2.1. Культурна спадщина України: огляд, оцінка	32
2.2. Загальна характеристика історико-культурних ресурсів Львівської області	42
2.3. Аналіз історико-культурного компонента туристично-рекреаційного комплексу Львівської області	49
2.4. Тенденції розвитку культурного туризму у Львівській області	52
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	61
3.1. Рекомендації щодо шляхів вдосконалення використання культурно-пізнавальних ресурсів регіонів для розвитку туризму в Україні	61
3.2. Розробка турів пізнавального туризму Львівщини історико-культурного спрямування	64
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку цивілізації туризм став не лише вагомим джерелом поповнення бюджету країн, а й ефективним засобом індивідуального й колективного вдосконалення. В останні десятиліття значно зріс попит на купівлю культурно-пізнавальних турів. Культурно-пізнавальний туризм є найбільш поширеною формою туризму, якою займаються сучасні вітчизняні туристичні фірми. Бажання громадян України ознайомитися з історичними, культурними, природними та іншими пам'ятками різних регіонів України та за кордоном. Багато міст і містечок заворожують своїм колоритом та самобутністю, в їхніх межах сконцентровано велику кількість музеїв, пам'яток культури та архітектури, які щорічно приваблюють тисячі туристів.

У сучасному світі туристична галузь повинна пристосовуватися до умов, що змінюються та розробляти конкурентоздатну туристичну продукцію, яка може змагатися на міжнародному рівні. Розвиток туристичного потенціалу території дозволяє розвивати туристичну індустрію в цілому.

Багато вчених в своїх дослідженнях приділяли увагу саме аналізу історико-культурного та природного потенціалу. Дослідження історико-культурного та природного потенціалу територій проводили такі вчені, як: М.С. Мацала, О.В. Кифяк, О.Ю. Лебединський, А.А. Тельцова, П.Ф. Коваль, О.А. Пижова, Г.П. Андреева, Ю.Є. Дашук, Г.В. Горин, О.О. Любіцева та інші.

Однією із спеціалізацій бізнесу Львівщини традиційно вважається туризм. Туристичні підприємства, які в основному надають послуги споживання та обігу, є фундаментальною основою туристичної діяльності в суспільному виробництві, не тільки задовольняючи внутрішні потреби туристичного сектора, але й приєднуючись до національної та міжнародної системи поділу праці, що, у свою чергу, забезпечує країна у світі. Територія характеризується високим потенціалом туристичних ресурсів і водночас низькою освоєністю та низьким ступенем туристичного використання.

Львівщина є одним із найперспективніших регіонів для розвитку туризму в Україні. Привабливість для вітчизняних та іноземних туристів полягає у вигідному географічному розташуванні, великій кількості пам'яток історії, культури та архітектури, яких тут більше, ніж у будь-якому іншому регіоні, лікувально- рекреаційних, природно-кліматичних ресурсах

Прикордонне положення області сприяє тому, що її територією постійно курсує потік громадян, які перетинають кордон України.

Значна частина людей, які рухаються через кордон, їде безпосередньо у Львів і Львівську область як туристи, тому завданням місцевої влади є якомога повніше використовувати переваги області, активно розвивати галузь туризму, яка може вносити значний вклад в економічний розвиток Львівщини, поповнювати обласний бюджет.

Культурно-пізнавальний туризм є важливим напрямком розвитку сучасного туризму, який має на меті служіння ідеалам людської інтелектуальної та моральної солідарності, утвердження в суспільстві ідеалу толерантності, прийняття та правильного розуміння різноманітності культур нашого світу. Сьогодні Україна відкриває свій багатогранний потенціал і активно інтегрується у світовий економічний та культурний простір. Україна має велику кількість унікальних пам'яток історії та культури, а тому має великий потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього культурно-пізнавального туризму. На жаль, частина з них зруйнована, внаслідок повномасштабного вторгнення військ російської федерації на територію України. З огляду на це, тема дослідження є актуальною.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в аналізі історико-культурного потенціалу Львівської області та виявленні проблем і перспектив його використання для розвитку туристичної сфери регіону та розробка туристичних маршрутів по Львівській області.

Для досягнення поставленої мети було визначено такі завдання:

- розкрити сутність та структуру історико-культурного потенціалу;
- дослідити міжнародний досвід культурного туризму;

- охарактеризувати історико-культурну спадщину території;
- дослідити туристичні ресурси Львівської області;
- розглянути стан туристичної інфраструктури регіону;
- узагальнити проблеми розвитку туристичної галузі Львівської області, виявити перспективні напрями використання туристсько-рекреаційного потенціалу;
- розробити тури на основі історико-культурної спадщини Львівської області та проаналізувати їх економічну ефективність.

Об'єкт дослідження – історико-культурний потенціал Львівської області.

Предмет дослідження – механізми формування конкурентоздатного туристичного продукту з використанням історико-культурного потенціалу Львівської області.

Під час написання кваліфікаційної роботи, у ході дослідження туристсько-рекреаційного потенціалу Львівської області використовувалися такі методи, як опис, збір даних, спостереження, порівняння, узагальнення та статистичний аналіз.

Практична значущість магістерської роботи полягає у розробці пропозицій туристичних продуктів на основі культурно-історичного потенціалу Львівської області, які можуть бути впроваджені у практику діяльності туристичних операторів внутрішнього та в'їзного туризму. Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці власних культурних турів Львівщиною.

Інформаційною базою дослідження є статистичні дані, монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних практиків та науковців, посібників та підручників, Інтернет-джерела.

Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 90 сторінок комп'ютерного тексту, у тому числі 20 таблиць, 10 рисунків, список використаних джерел із 61 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні засади дослідження історико-культурного туризму регіону

Культурно-пізнавальний туризм – складне й багатогранне явище. Упродовж останніх років усе більше науковців займаються дослідженням своєрідного феномена, що виступає могутнім фактором економіки, одним із соціальних інститутів, а також цілісною сферою культури. Термін культурний туризм було вперше використано на міжнародному рівні в матеріалах Усесвітньої конференції з культурної політики у 1982 р. [6].

У зв'язку з тим, що цей вид туризму набуває все більшої популярності серед подорожуючих, існує наявна потреба комплексного вивчення культурного туризму як окремого напрямку туристичної діяльності в Україні, а також розробки наукової концепції його управління, що забезпечить багатим на історико-культурні ресурси територіям стабільний туристичний потік та популярність серед відпочиваючих.

У зв'язку з інтенсивним розвитком туристичної діяльності формується, та вдосконалюється понятійний апарат, що відноситься до сфери, однак залишається невивченим ряд теоретичних і практичних питань щодо туристично-рекреаційного потенціалу території. На поточний час не існує кадастру рекреаційних ресурсів України, а їх грошова оцінка не проведена, цьому є ряд причин :

1. Усі рекреаційні об'єкти, такі як річки, озера, ліси і т.д. несуть в собі різний рекреаційний потенціал, що внаслідок призводить до того, що неможливо визначити специфіку цілісного туристично-рекреаційного потенціалу.

2. Через велике рекреаційне різноманіття туристично-орієнтованої діяльності потенціал території може бути потужною ресурсною базою для одного виду, а для іншого – непридатним і недоречною для експлуатації.

Рекреаційні ресурси та його потенціал дуже вразливі до зовнішніх чинників, тому потенціал може щезнути частково або повністю. При цьому природні ресурси втрачають свою цінність набагато раніше економічних чинників. Тому туристично-рекреаційний потенціал не є постійним чинником і містить багато небезпек [28; 43].

Не існує одного узагальненого визначення терміну «туристично-рекреаційний потенціал» і багато авторів тлумачать визначення по-різному. В табл. 1.1 наведені приклади різних визначень авторів, щодо даного туристично-рекреаційного потенціалу.

Таблиця 1.1

Визначення поняття терміну «туристично-рекреаційний потенціал»

Автор	Термін
Згідно з Законом «Протуризм»	Туристичні ресурси України можуть бути запропоновані для використання в туристичних цілях на основі державної, комунальної або приватної власності.
Любіцева О.О.	Частини туристично-рекреаційного потенціалу певної території, які можуть бути використані для створення туристичного продукту
Горин Г.В.	Туристично-рекреаційний потенціал описує наявність рекреаційних та інших супутніх ресурсів та можливостей в регіоні для забезпечення фізіологічного благополуччя людини та розвитку рекреаційно-туристичної економіки.
Коваль П.Ф., Андреева Г.П.	Туристично-рекреаційний потенціал є багатоаспектним поняттям, що включає в себе природні, етнокультурні та соціально-історичні ресурси, а також господарську та комунікаційну інфраструктуру території, які можуть слугувати інструментом для розвитку різних видів туризму.

Джерело: розроблено автором на основі [7]

Варто також зазначити, що весь спектр перелічених визначень поняття «туристично-рекреаційний потенціал» спрямований на досягнення відповідної мети та досягнення результату. Під туристичним потенціалом розуміють сукупність природних, культурно-історичних і соціально-

економічних ресурсів для організації туристичну діяльності на певній території. На рис.1.1 зображені складові туристичного потенціалу.

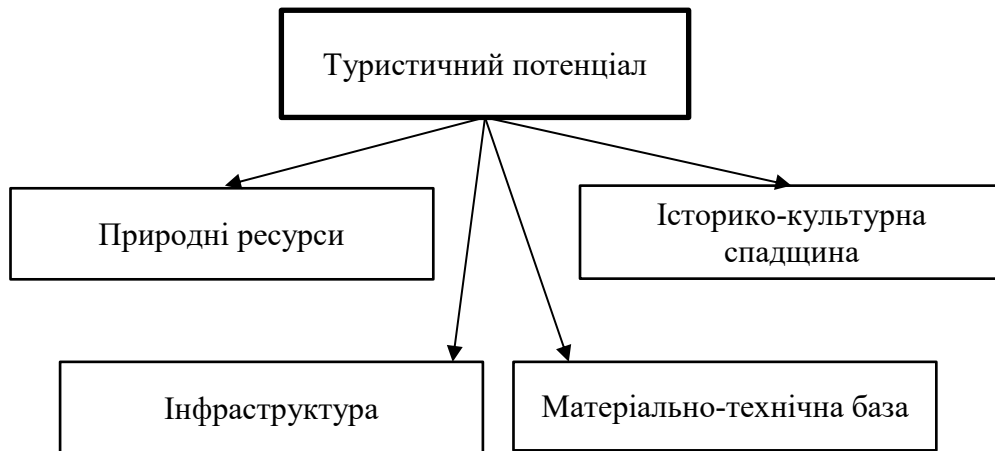

Рис. 1.1. Складові туристичного потенціалу

Джерело: складено автором на основі [7]

Проаналізувавши рисунок, можна дійти висновку, що туристичний потенціал містить чотири основні компоненти, які складають загальне туристичне положення певної дестинації [7]. Це дає можливість більш точно проаналізувати відповідний потенціал, звернути увагу на відповідні фактори та проаналізувати можливі проблеми. Ці компоненти взаємопов'язані і незамінні, з яких загалом і складається туризм.

Відзначимо, що основою для розвитку функцій туристично-рекреаційних є туристичний потенціал. Туристичному потенціалу можна дати наступну характеристику – важливий фактор розвитку туризму та підвищення зацікавленості та конкурентних переваги територій. Туристичний потенціал визначає можливість створення нового туристичного продукту. Проведення аналізу відповідної структури туристичного та рекреаційного потенціалу дає змогу вивчити та сформувати ресурсний капітал потенційно привабливих. Це вплине на їх інвестиційний та репутаційний імідж.

Після розгляду компонентів туристичного потенціалу необхідно визначити фактори, які сприяють на формування туристично-рекреаційного потенціалу (рис 1.2).

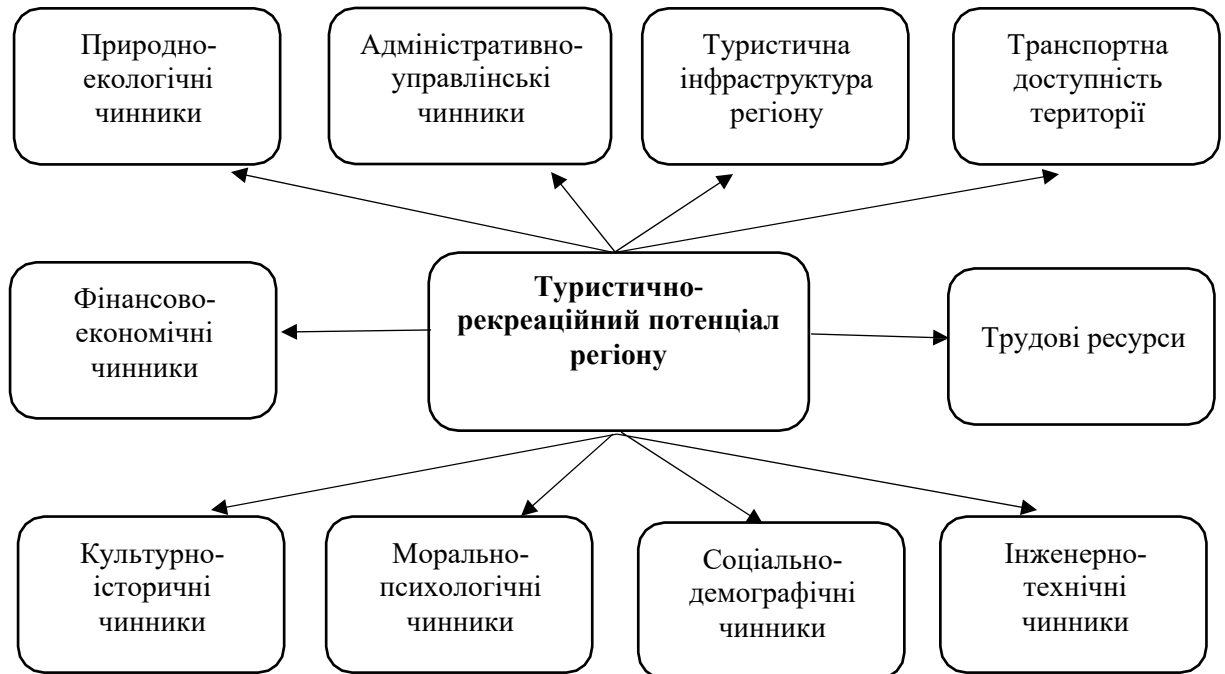

Рис.1.2 Чинники утворення туристично-рекреаційного потенціалу регіону

Джерело: розроблено автором на основі [39]

Таким чином, можна дійти до висновку, що туристично-рекреаційний потенціал складається з багатьох умов, властивих розвитку самої держави. Туристично-рекреаційний потенціал включає: культурно-історичні, морально- психологічні, соціально-демографічні, природно-екологічні умови, що впливають на туристичну оцінку регіону, а також впливають на фінансово- економічну складову, трудові ресурси, транспорт [12; 45].

Чіткого визначення туристичної привабливості території немає, оскільки це суб'єктивний показник, який визначається виходячи з конкретних критеріїв та відповідних цілей суб'єкта господарювання.

Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність матеріальних і духовних культурних реліквій, що сформувалися в ході історичного розвитку певного регіону, і є об'єктами інтересу туристів. До групи історико-культурних рекреаційних ресурсів належать історичні пам'ятки, пам'ятки

історичної архітектури, об'єкти сучасної архітектури, унікальні культурно-спортивні споруди тощо (рис.1.3).

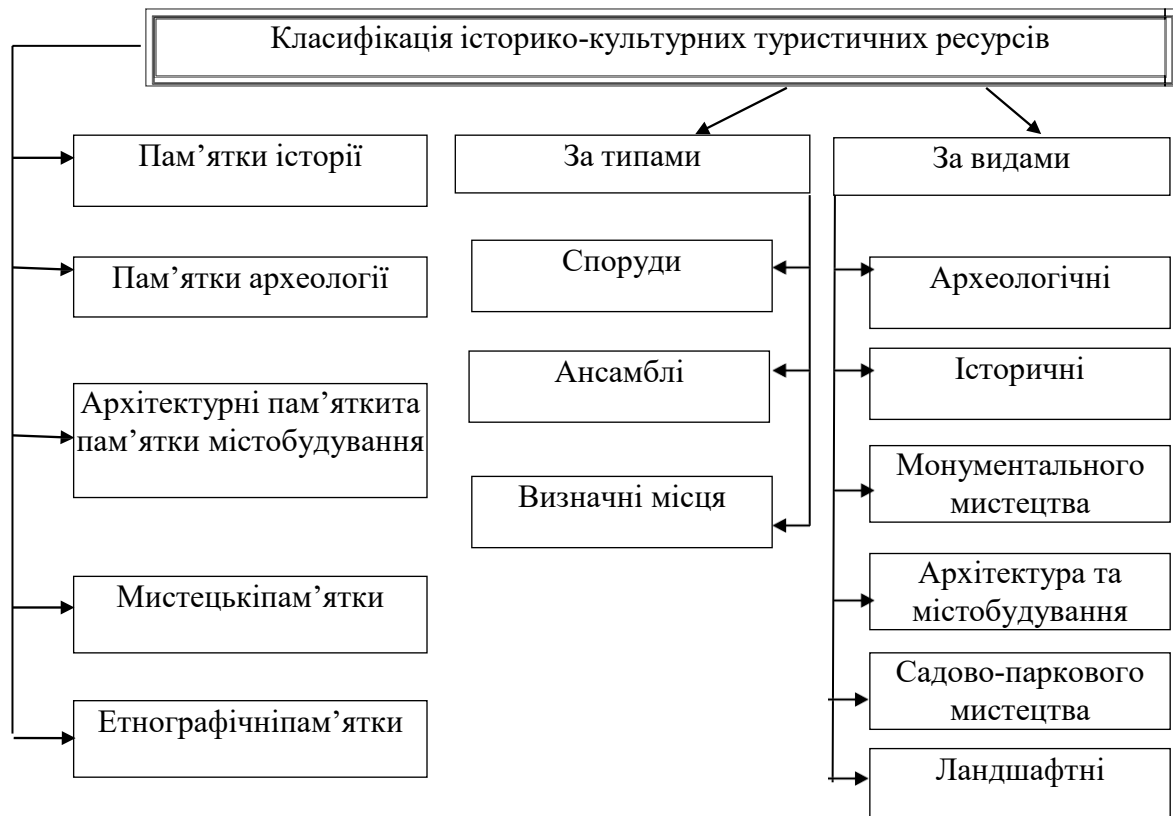

Рис. 1.3. Класифікація історико-культурних туристичних ресурсів

Джерело: складено автором на основі [25]

Історико-культурний потенціал, матеріальні та духовні реліквії народу мають велике значення для формування світогляду людей та задоволення матеріальних потреб, у тому числі й туристичних. У розвинених країнах світу цей туристичний ресурс активно використовується з метою отримання прибутку. Деякі країни, такі як Італія та Франція, отримують значну частину прибутків від економіки дозвілля завдяки геніальному використанню історичного та культурного потенціалу. Цьому сприяє велика кількість пам'яток, їх висока художня цінність, добра збереженість та організація кваліфікованого туристичного обслуговування. Всесвітньо відомі пам'ятки історії та культури, такі як Рим, Венеція, Флоренція, Париж, щороку приваблюють сотні тисяч туристів.

До популярних туристичних об'єктів належать середньовічні замки – укріплені резиденції середньовічних феодалів, королів, султанів, королів та

інших правителів. Багато замків у Європі та на Близькому Сході були побудовані на замовлення войовничих монастирів. Замки-форти часто вибирають для крутих пагорбів і важкодоступних місць в горах. Села зосереджені навколо замку, а жителі ховаються в замку, щоб уникнути ворога. Замки різноманітні за архітектурою та внутрішнім облаштуванням, витримують тривалі облоги та практично не піддаються руйнуванню. У XIV-XV ст. Замок втратив своє оборонне та військове призначення і став палацом для вельмож і вельмож.

Значна частина будівель замків знаходиться в руїнах, але збережені та відреставровані замки в Іспанії, Німеччині та Швейцарії були перетворені на музеї з багатими колекціями середньовічного живопису, посуду, меблів та інших елементів інтер'єру. Замки є цікавою частиною туристичного Елементи програми, туристи із задоволенням відвідують. До найстаріших замків Іспанії та Франції відносяться Шовіні, Фалес, Лох, Кузі, Лувр, Вілланд тощо. Унікальний замок Нойшванштайн в Баварії (Німеччина) з його численними маленькими вежами, на основі яких Уолт Дісней створив казковий замок «Діснейленд», який став центром усіх тематичних парків жанру «Діснейленд» (США, Європа та Європа, Японія).

В Україні під охороною держави перебуває понад 70 тис. пам'яток історії та культури, з них понад 12 тис. мають особливу туристичну цінність архітектурних пам'яток, які є зразками монументального мистецтва V ст.

Пам'ятки історії та архітектури розміщені по Україні нерівномірно. Більшість з них розташована в західному регіоні України, а також Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Сумській областях та Республіці Крим. Східні та південні регіони не багаті на пам'ятки архітектури, найдавніші з яких датуються XVII ст., що пояснюється пізнім освоєнням регіону.

Найбільше пам'яток історії та архітектури розміщено у Львові (2500) та Львівській області. Це пояснюється давнім освоєнням цієї території, віддаленістю від театрів воєнних дій минулого, порівняно високим

економічним розвитком та значною густотою населення. Львів розташований на перехресті важливих торговельних шляхів з півночі на південь і з заходу на схід. У Львові збереглися визначні пам'ятки, починаючи від XII ст. Особливо цінними є архітектурні ансамблі площі Ринок (XV–XIX), вулиць Вірменської (XIV–XIX) та Руської, які занесені до списку світової архітектурної спадщини ЮНЕСКО. Мистецьку цінність європейського масштабу мають ансамблі Успенської церкви (XVI–XVII), Святоюрського (XVIII) та Вірменського (XIV–XVIII) соборів; Домініканського костелу (XVIII).

Другим містом в Україні за кількістю пам'яток архітектури є Київ (понад 1500). Передусім це споруди епохи Київської Русі – Золоті ворота (1037), Софіївський собор (1037), Видубицький монастир (XI), ансамбль Києво-Печерської лаври (XI). Зважаючи на виняткову художню цінність, за рішенням ЮНЕСКО, ансамбль споруд Софіївського собору та Києво-Печерської лаври внесено до списку світової культурної спадщини.

Кам'янець-Подільський – місто-заповідник, що за кількістю пам'яток архітектури (понад 150) посідає третє місце в Україні. Особливу цінність становлять Стара фортеця (XI–XVIII), церкви, костели, житлові та цивільні споруди.

В Україні зберігаються пам'ятки, пов'язані з колонізацією Чорного моря стародавніми греками. Це стоянки Херсонес і Пантікапея в Криму, стоянки Ольвії на Миколаївщині. Через часті набіги на українські землі іноземних загарбників на її території було споруджено багато замків і фортець європейського значення.

Найбільшу цінність мають замки в Ужгороді, Кременці, Луцьку, Острові та ін. Характерними елементами пізнавальних ресурсів є соціальні та природні об'єкти, явища, події, походження яких тісно пов'язане з територією та історією України та інших держав. Зокрема, це місця, пов'язані з життям, діяльністю чи перебуванням в Україні всесвітньо відомих письменників, митців і політиків.

Вплив туризму на збереження історичних й архітектурних споруд і пам'ятників є надзвичайно великим і, здебільшого, негативним. Саме тому багато років в Італії була закрита для відвідування туристами Пізанська вежа, у Римі існує загроза руйнування Сенату, обмежено кількість туристських відвідувань Ватикану. Єгипетським пірамідам, багатьом пам'ятникам середніх віків також загрожує руйнування.

Аристократичні екскурсії культурними пам'ятками Франції, Німеччини та, особливо, Італії, де збережено об'єкти туризму ще римських часів, набули поширення з 16 століття. Їх кількість швидко зростала, розширюючи географічний ареал подорожів, щоб охопити альпійські пейзажі протягом другої половини 18 століття, в періоди між європейськими війнами. З часом ексклюзивність туристичних подорожів значно знизилася, коли представники комерційних, професійних та промислових середніх класів почали брати участь у подібних екскурсіях. На початку 19 століття європейські подорожі заради здоров'я, дозвілля та культури стали загальною практикою серед середнього класу. Туризм зазнавав значних втрат під час воєн, хоча згодом він став включати паломництво до могил та місць битви, а починаючи з другої половини XX століття стабільно зростає кількість осіб, що формують міжнародні туристичні потоки. Сучасний туризм – це все більш інтенсивний, комерційно організований, орієнтований на бізнес комплекс діяльності, коріння якого можна знайти на промисловому та постіндустріальному Заході. Потенціал розвитку в'їзного (іноземного) туризму для України є значним, а його реалізація – пріоритетною, як вагомий чинник поповнення валютних надходжень державного бюджету та створення додаткових робочих місць [4]. В'їзний (іноземний) туризм – це поїздки відвідувачів-нерезидентів у регіони, які розташовані поза місцями їх проживання [9].

В Україні є всі передумови для інтенсивного розвитку в'їзного туризму, насамперед багата історична і культурна спадщина (пам'ятки національного та міжнародного значення), унікальні природні умови – наявність морських берегів Чорного та Азовського морів, ландшафти,

сприятливий клімат. Науковий та промисловий потенціал України – основа для розвитку наукових та ділових подорожей. Для туристичної сфери України останні роки стали доволі складними. Згідно з даними United Nations World Tourism Organization за період з 2011 по 2018 рік, кількість осіб, що відвідали Україну, оплативши тур в туристичній компанії, загалом зменшилася з 234 до 52 тис. Також після різкого скорочення з 21, 4 млн до 12,7 млн у 2014 році кількість туристів, які використовували інші форми організації подорожі, поступовозбільшувалася до понад 14 мільйонів [12].

Тому виникає потреба активізації зусиль на розвитку діяльності, спрямованої на створення пакетів туристичних послуг підприємствами, що займаються на території приймаючих регіонів розміщенням, харчуванням, транспортуванням, організацією дозвілля тощо та просування їх на світових ринках [6].

1.2. Історико-культурна спадщина як вагома складова формування потенціалу регіону

Сфера туризму безпосередньо базується на багатьох факторах, які постійно перетинаються між собою і утворюють єдину систему, яка в подальшому дає можливість створювати туристичний продукт, і в цілому становить сферу послуг. Одним із ключових елементів розвитку туристично-рекреаційного потенціалу є туристичні ресурси, які є в усіх регіонах, але не всі в повній мірі бачать потенціал майбутнього туристичного магніту.

Туристичний ресурс – це особливі властивості природного середовища, а також їх сукупність, прояви людської діяльності, історико-культурні, соціальні, природні об'єкти, які є головними чинниками, якими цікавляться туристи, також стимулюють до подорожей, здатні задовольняти їх фізичні та духовні потреби. Ресурсом є не тільки пам'ятки природи, музеї, але і атмосфера, корінне населення і т.д. З точки зору рекреаційної географії, то

туристичні ресурси поділяються на природні та антропогенні, природні тіла та явища, артефакти, що містять зручні властивості та споживчу цінність, можуть бути використані в цілях оздоровлення, відпочинку та рекреації в певний час з використанням певних можливостей і ресурсів [19; 35; 17].

Деякі автори визначають рекреаційний ресурс як сукупність компонентів природи, культурних цінностей і соціально- економічних умов, що виступають умовою задоволення рекреаційних потреб людини.

Природні ресурси приваблюють 2/3 міжнародних туристичних потоків, що свідчить про те, що туристи віддають перевагу відвідуванню природних пам'яток. Адже до природних ресурсів належать водні ресурси, біологічні ресурси, рельєф і клімат. Хоча антропогенні туристичні ресурси суттєво відрізняються від природних тим, що вони створені людьми, їхнє різне походження в такій комбінації різне походження робить цей кордон умовним [29; 35].

Перевагою накопичених антропогенних ресурсів є поява таких видів туризму, як культурно-пізнавальний, діловий, релігійний. Щоб чітко відмежувати антропогенні ресурси від природних, необхідно визначити їх відмінні характеристики, однією з головних з яких є сприйняття та вплив ресурсів на туриста. Практика показує, що природні ресурси використовуються переважно в рекреаційній зоні, тобто оздоровлення та відновлення є пріоритетним напрямком для туристів. Водночас антропогенні ресурси впливають на туриста в плані знайомства з місцевістю, традиціями та звичаями, що несуть у собі інформативність та примушує запуснути розумовий процес туристів [29; 35].

Спостерігаючи за тенденцією популяризації природних ресурсів останніми роками, можна спостерігати ефект екологізації враховуючи всіх суб'єктів загального ринку туристичних послуг, від туристів до місцевого населення. Враховуючи основний ефект антропогенних ресурсів, можна спостерігати за ефемерністю ознайомлення туристів, тобто антропогенні ресурси наділені особливістю ознайомлення великої низки місць за дуже

короткий період, що у порівнянні з рекреаційний ефектом несе менше економічне забезпечення для подальшого розвитку туристично-рекреаційного потенціалу.

Вважаємо за доцільне розкрити сутність та виявити смислове наповнення поняття «культурна спадщина», оскільки науковці та практики визначають їх по-різному. Відповідно до статті 1 Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини від 1972 року, яку на сьогодні ратифікували майже дві сотні країн (Конвенцію ратифіковано Указом Президії Верховної Ради України від 04.10.1988 року) «культурну спадщину» визначено як: пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури й живопису, елементи та археологічні структури, написи, печери та групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних будівель, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких є видатною універсальною цінністю з погляду історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні витвори людини й природи, а також зони, враховуючи археологічні визначні місця, що є універсальною цінністю з погляду історії, естетики, етнології чи антропології [9].

Згідно із Законом України «Про охорону культурної спадщини», подана така дефініція «культурної спадщини», як сукупності успадкованих людством від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини [21]. Треба зазначити, що у 2003 році ЮНЕСКО схвалила Конвенцію про охорону нематеріальної культурної спадщини – міжнародно-правовий документ, який прагне відповісти на потенційні загрози для цієї спадщини від процесів глобалізації та соціальних перетворень. До цієї Конвенції наша держава приєдналася у 2008 році.

Країни світу визнали, що термін «нематеріальна культурна спадщина» означає ті звичаї, форми показу та вираження, знання та навички, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти й культурні простори, які визнані спільнотами, групами й у деяких випадках окремими особами як

частина їхньої культурної спадщини [21]. Ця спадщина проявляється в усних традиціях та формах вираження, зокрема в мові як носії нематеріальної культурної спадщини; виконавському мистецтві; звичаях, обрядах, святкуваннях; знаннях та практиці, що стосуються природи та всесвіту; традиційних ремеслах. Сучасні науковці розуміють культурну спадщину як відображення історичного досвіду взаємодії природи та людини.

Україна бере активну участь у роботі щодо оновлення Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Так, до цього списку 12 грудня 1990 року були внесені дві всесвітньо-відомі пам'ятки – Собор Святої Софії з ансамблем монастирських будівель та Києво-Печерська лавра у м. Києві. На сьогодні від України у списку перебувають Софійський собор із комплексом монастирських споруд Києво-Печерської Лаври, Ансамбль історичного центру Львова, Резиденція митрополитів Буковини та Далмації (м. Чернівці), транскордонний об'єкт – Геодезична дуга Струве, що проходить через території 10 країн Європи. Також в Україні винесено додаткові пропозиції до попереднього Списку всесвітньої спадщини Серед них додані: Бахчисарайський ханський палац, заповідники «Асканія-Нова» та «Херсонес Таврійський», культурний ландшафт та каньйон у м. Кам'янець-Подільський, історичний центр м. Чернігова, парк «Софіївка» та Канівський заповідник «Могила Тараса Шевченка» [8].

Фактор використання історико-культурної спадщини став важливим інструментом «м'якої дипломатії»; захисту національних політичних інтересів; формування позитивного іміджу України та її народу; популяризації української мови, науки, мистецтва. Після проведення Євро-2012 Україну відкрили для себе тисячі закордонних туристів, які ознайомилися з культурними цінностями нашої країни, побутом та життєвим укладом українців. Завдячуючи культурному обмінові, культурна спадщина України стає відкритою для інших представників інших держав. Постійний міждержавний діалог між Україною та державами-членами ЄС відбувається через заснування культурно-історичних центрів у європейських столицях;

взаємний культурний та науковий обмін; організацію міжнародного туризму з обов'язковим відвідуванням визначних місць та об'єктів культурної спадщини Європи та України; розширення участі національних професійних та аматорських колективів у світових мистецьких проектах.

Сьогодні, в період глобалізації, на перший план висувається ідея збереження культурної різноманітності. Мінімізувати етнічні протиріччя покликана концепція багатокультурності. Потрібно визнати, що глобалізований світ відкрив нові можливості для взаємодії різних культур, просування національних культурних спадщин та культурної продукції через використання сучасних інформаційних технологій. На національний ґрунт сучасної культури прищеплюються загальносвітові досягнення без яких загалом неможлива національна модернізація. Кожна держава виробляє власну національну стратегію просування та захисту культурної спадщини, враховуючи реальні фінансово-економічні можливості та історико-культурні традиції, намагаючись не допустити некерованої комерціалізації культурної сфери.

В Україні в останні роки реалізуються різноманітні проекти, спрямовані на розвиток міжкультурного діалогу, збереження матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, підтримку народної творчості, культурного туризму. Наша країна чітко визначила європейський вектор свого подальшого розвитку, інтеграцію до євроспільноти, а консолідацію суспільства можна досягти через формування національного культурно-інформаційного простору, міжетнічного діалогу та співпраці, використання культурного різноманіття та національної ідентичності.

Підсумовуючи, зазначимо, що Україна у забезпеченні подальшої соціальної модернізації повинна спиратися на національну ідентичність та євроатлантичну стратегію розвитку, враховуючи досвід розбудови державності попередніх поколінь та свою багату культурну спадщину.

Протягом останніх років Львівська область активно вкладає кошти в розвиток туристичної інфраструктури, підвищення привабливості регіону,

планує промоцію його туристичного потенціалу. Діє Програма розвитку туризму і курортів у Львівській області на 2016-2020 роки.

Аналіз туристичних потоків до Львівської області, отриманий шляхом моніторингу діяльності СПД та додатково проведених маркетингових досліджень, дав змогу виявити збільшення кількості внутрішніх туристів та екскурсантів на території області до 2 млн 100 тис. осіб. Мережа оздоровчих, рекреаційних і туристичних об'єктів області в 2018 р.: 124 санаторії, 500 садиб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів харчування, 12 туристичних інформаційних центрів, понад 162 державних та громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні та рекреаційні заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та пам'яток архітектури, 37 природних комплексів. Регіон надає послуги з підготовки фахівців з підтримки туризму 8 організацій, 3 консульства, 14 туристичних громадських організацій [4, с. 126]. Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємства. Екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих гідів та перекладачів [16, с. 84]. Звідси – необхідність поєднання економічних та екологічних інтересів територіальних громад, бізнесу та держави в розвитку гірських сіл з пріоритетністю використання культурно-історичної спадщини.

Під час визначення основних напрямів державної політики в галузі розвитку туризму необхідно також брати до уваги вплив цієї галузі на стан навколишнього середовища. Водночас важливо розуміти, що туризм може впливати на довкілля як позитивно, так і негативно, а саме навколишнє середовище може впливати на розвиток туризму. Для Українських Карпат значну небезпеку становлять готелі, будинки відпочинку, санаторії, табори, які, часом не маючи елементарних очисних споруд, забруднюють гірські річки та сприяють створенню стихійних сміттєзвалищ. Нині засмічення є справжньою бідою гір. Анкетні опитування іноземних туристів засвідчили, що серед мотивів туристичних подорожей провідним стає прагнення людини до спілкування з природою.

Привабливі ландшафти, чисте повітря, незабруднена вода у водоймах,

просторі пляжі, різноманіття лісових насаджень – усе це належить до туристичних ресурсів, які роблять певний регіон привабливим для туристів. Відтак збереження цілісності навколишнього середовища є важливою передумовою розвитку туризму, оскільки первозданна природа, яка приваблює туристів насамперед, і є запорукою їхнього повноцінного відпочинку [3].

Сьогодні туризм є однією з високодохідних галузей світової економіки, яка найдинамічніше розвивається та входить до числа найважливіших чинників соціально-культурного розвитку, що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення. Л. С. Гаррісон як наочний приклад наводить такі дані: в американських мандрівників відвідання історичних місць і музеїв є третьою за популярністю активністю під час відпустки; 81% дорослих американців (загалом це 118,1 млн подорожуючих) принаймні один раз протягом подорожі відвідали історичні місця, місця культурної та мистецької спадщини. У США туристи в місцях культурної спадщини витрачають у середньому 623 дол. США за одну поїздку (не враховуючи транспортні витрати), на інших об'єктах – 457 дол. США [4].

Забезпечення достатнього рівня розвитку туризму, значення якого для соціально-економічних умов функціонування Львівської області постійно зростає, вимагає вирішення низки конкретних завдань, серед яких першочерговими є такі:

- удосконалення системи управління підприємствами туристичної сфери;
- розвиток і вдосконалення туристично-рекреаційної інфраструктури;
- раціональне використання туристичних і рекреаційних ресурсів краю та об'єктів історико-культурної спадщини;
- поліпшення аналітичної роботи у сфері туризму та діяльності курортів на основі відкритості та детінізації туристично-рекреаційної діяльності, удосконалення системи звітності;
- підвищення професійного рівня працівників туристично-рекреаційної

сфери;

- створення безпечних умов для туристів;
- міжнародне співробітництво та обмін досвідом у сфері туризму та курортів.

1.3. Практика розвитку історико-культурного туризму на світовому ринку

На міжнародному рівні проблемами організації туризму, а також розповсюдженням інформації щодо культурної спадщини кожної з країн, опікується Всесвітня туристична організація, яка діє під патронатом ООН. Організація була утворена 2 січня 1975 року шляхом перетворення неурядової Міжнародної ради офіційних туристичних організацій. Її Статут було прийнято 27 вересня 1975 р., а з 1980 року ця дата відзначається як Всесвітній день туризму. На сьогодні ВТО об'єднує 105 країн, має понад 150 асоційованих членів – міжнародних та національних туристичних організацій і плідно співпрацює з ЮНЕСКО [34]. Рада виконує інформаційні та консультативні функції щодо подальшого розвитку всіх форм туризму, створює умови для налагодження соціальних і культурних стосунків між державами.

Своєчасне визначення, поцінування та дбайливе використання ресурсів історико-культурного значення несе країнам економічну користь. Проблеми комплексного збереження пам'яток залежать від планів їх подальшого використання. Постають питання щодо збереження обмеженої їх кількості в місцевостях з низьким рівнем прибутку та сумнівними умовами економічного відродження регіону. Такі питання, характерні для кожної з країн, можуть бути вирішені за рахунок розвитку налагодженої системи відпочинку для туристів.

Інтеграція історичних пам'яток в структуру туризму проходить по декількох напрямках:

- використання об'єктів екскурсійного значення у розробці туристичних маршрутів;
- пристосування історико-культурних пам'яток в якості музеїв, культурних центрів, зон відпочинку;
- переобладнання історичних будинків у готелі з урахуванням сучасних вимог до благоустрою, або створення кемпінгів поблизу стародавніх маєтків;
- організація на базі історико-культурних об'єктів різноманітних перформенсів, шоу-програм, фестивалів.

Культура завжди була головним об'єктом подорожей, однак у 20 столітті культура перестала бути метою туризму: туризм фактично стає культурою. Основними маркерами туристичної культури є, мабуть, основні культурні пам'ятки. Такі місця, як Лувр у Парижі, Британський музей у Лондоні та Метрополітен-музей у Нью-Йорку, приваблюють мільйони відвідувачів на свої виставки культури. Деякі пам'ятки, такі як Ейфелева вежа, Біг-Бен, піраміди чи Колізей, представляють цілі культури. Ці пам'ятки викликають благоговіння не лише у тих, хто подорожує здалеку, щоб подивитися на них, але вони також стають важливими елементами національної чи навіть міжнародної свідомості та ідентичності. Пам'ятники, яким загрожує загроза, такі як Атоміум, Пізанська вежа та місто Венеція, мають бути врятовані будь-якою ціною. Насправді ці пам'ятки стали настільки важливими, що їх доводиться рятувати від самих туристів, як демонструє нещодавня кампанія Беннетона, спрямована на позбавлення Венеції від одноденних туристів.

Дилема Венеції ілюструє головну проблему для культурного туризму. Культура вважається важливою для залучення туристів у багато місць, і все ж «культурне» споживання може становити дуже невелику частку загальної активності. У Венеції, наприклад, навіть ті туристи, які залишаються на ніч, витрачають лише 2% своїх грошей на культуру – основна частина йде на

проживання (45%) і покупки (21%). Але скільки туристів, які залишилися, приїдуть до Венеції без її культурних пам'яток, не кажучи вже про мільйони одноденних відвідувачів?

Проблема спроб зупинити хвилю туризму, орієнтованого на атракціони, полягає в тому, що культурні пам'ятки стали «визначними пам'ятками, які необхідно побачити». Інтенсивність цього споживання, схожа на лемінгів, спонукала психологів назвати це «виношуванням думки». Саме цей очевидний примус надає атракціонам центральну роль у туризмі. Хоча науковці [25] стверджують, що визначні пам'ятки буквально не «приваблюють» відвідувачів, вони, безперечно, є центром туристичної діяльності та є важливою зброєю в арсеналі туристичних місць, які беруть участь у конкурентній боротьбі за туристичний бізнес.

Культурні пам'ятки відіграють важливу роль у туризмі на всіх рівнях, від глобальних пам'яток світової культури до пам'яток, які підкріплюють місцеву самобутність. На глобальному рівні культурні пам'ятки часто розглядаються як символи важливих потоків глобальної культури. Ця ідея закладена в позначенні об'єктів всесвітньої спадщини, або підтримки з боку ЄС реставрації таких будівель, як Парфенон, або призначення Культурної столиці Європи кожного року.

Культурні пам'ятки також відіграють провідну роль у культурній політиці та зусиллях сприяти культурному розвитку. Наприклад, Всесвітнє десятиліття культурного розвитку ЮНЕСКО (1988–1997) наголошувало на важливості збереження культурної спадщини як засобу не лише стимулювання економічного розвитку, але й сприяння ідентичності та культурному різноманіттю. У звіті проводяться паралелі між культурною спадщиною та охороною природи. Особливо такі елементи нематеріальної спадщини, як мови, знаходяться під загрозою зникнення. Історичні пам'ятки часто вважаються видами, що знаходяться під загрозою зникнення, і все ж нещодавня тенденція до позначення великої кількості історичних споруд пам'ятками вказує на те, що це один з видів ресурсів, що знаходяться під

загрозою зникнення.

На рівні ЄС культура розглядається як важливий ресурс, який не лише забезпечує роботу, але й може розвивати культурну гармонію всередині ЄС.

Культурний туризм завжди був складною сферою для Європейської Комісії в минулому, оскільки ні культура, ні туризм не були конкретно названі в Римському договорі як сфера компетенції ЄС. Ситуація змінилася після Маастрихтського договору 1991 року, який включив статтю 128, наголошуючи на важливості культури як сфери розвитку політики.

Відтоді ЄС прийняв те, що він називає «новим підходом до культури». У світлі цього нового підходу ЄС вирішив, що культуру слід враховувати в усіх сферах політики, приблизно так само, як сталий розвиток розглядався як загальний політичний аспект. Це підкреслює зростаюче значення культури в європейській політиці. Культурний туризм і культурні пам'ятки також стали центральними для більшої частини діяльності регіонального економічного розвитку, що фінансується Європейською Комісією.

Рада Європи також активно розвиває культурний туризм як засіб підтримки культури. Зокрема, Рада Європи брала активну участь у створенні ряду європейських культурних маршрутів. Головною метою Ради Європи для сприяння культурному туризму є забезпечення поширення європейської культури та надання ресурсів для збереження та збереження культурних артефактів, які відвідують туристи.

Окрім економічного значення культури, її роль у встановленні та зміцненні ідентичності також відіграла велику роль у зростанні інтересу до різних аспектів спадщини. Зокрема, у зв'язку з тим, що сучасність знищила багато традицій і традиційних культурних практик, культурну спадщину поспішали зберегти, перш ніж вона зникне. Цей процес розпочався з розвитку музеїв під відкритим небом у Скандинавії наприкінці 19 століття та поширився на багато інших територій у результаті механізації сільської місцевості, особливо після Другої світової війни.

Ці етнографічні музеї спочатку були зосереджені на збереженні

сільської спадщини в умовах урбанізації, але в 20-му столітті розвиток культурного туризму в Європі зникнення добувної та обробної промисловості та пов'язаної з ними робочої культури призвело до нового раунду збереження «індустріальна спадщина». Сьогодні у Франції близько 400 екомузеїв, а в Італії близько 500 етнологічних колекцій.

Нещодавно індустрія ностальгії внесла широкий спектр нових атракцій на культурну сцену. Зростаючий темп життя та відчуття дезорієнтації та втрати, пов'язані з сучасністю, забезпечили те, що збереження минулого стало великим бізнесом. За останні десятиліття членство в організаціях, які займаються збереженням спадщини, значно зросло. Поєднання ностальгії за минулим, потреби у відновленні національної та місцевої ідентичності та уявних економічних переваг культурного розвитку мали драматичний вплив на пропозицію культурних пам'яток.

Деякі спостерігачі, як і Хьюісон, засуджували зростання «індустрії спадщини» та супутнє зростання центрів спадщини та тематичних «досвідів». Дослідження науковців відображають сильний поділ думок щодо збереження спадщини. Не всі погоджуються щодо того, яку культуру слід презентувати чи зберігати, чи як її потрібно презентувати, чи для кого. Конфлікти часто виникали навколо розробки та інтерпретації культурних пам'яток, як, наприклад, плани розвитку Стоунхенджа або збереження пам'ятника Воортреккеру в Південній Африці.

Споживання культурних пам'яток стало важливим аспектом нашого повсякденного життя. Світовий досвід свідчить про те, що для просування національного туристичного продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках потрібна цілеспрямована організаційна та фінансова підтримка держави. Окрема фірма чи підприємство не в змозі повноцінно та всеохопно рекламувати національний туристичний продукт чи його складники – регіональні та місцеві туристичні продукти. Менеджмент туризму має діяти на основних трьох рівнях – національному, регіональному та місцевому, водночас він має бути залученим у глобальну туристичну структуру.

Важливо зазначити, що, просуваючи туристичний продукт, потрібно зберігати історичний вигляд території. За цих умов втілення програми розвитку туризму на основі використання історико-культурного та природного потенціалу краю не лише збільшить фінансові надходження регіону, але й стане важливим культурно-пізнавальним чинником для туристів і місцевого населення [5, с. 245]. Цього можна досягти шляхом розроблення та впровадження державної стратегії підтримки розвитку туристичної діяльності, заснованій на реалізації потенціалу культурної та природної спадщини України на міжнародному, державному, регіональному та місцевому рівнях, зокрема шляхом формування національної мережі туристично-екскурсійних маршрутів, включення об'єктів культурної спадщини України до міжнародних туристичних маршрутів, забезпечення їх популяризації та інформування про різноманіття наших природних ресурсів і багатство культурної спадщини засобами масової інформації, наукових, науково-популярних, навчальних і туристичних видань, використання спеціалізованих інформаційних систем та інтерактивних баз даних тощо.

Успіх системи збереження культурної спадщини у англосаксонському світі, зокрема, Сполучених Штатах, базується на продуктивній взаємодії приватного та громадського секторів. Зокрема, історія приватної ініціативи у збереженні національних надбань США старша за Національну Службу Парків (National Park Service – агенція Міністерства внутрішніх справ США, аналог центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику в галузі культурної спадщини в Україні).

Нині існує більше 160 партнерських організацій, що допомагають НСП у збереженні національних парків. Значна кількість національних парків функціонують виключно завдяки приватно-громадському партнерству.

Дослідження та аналіз досвіду Сполучених Штатів у сталому збереженні культурної спадщини, модифікований з метою відображення українського контексту, може слугувати моделлю для дієвої програми ініціювання та підтримки залучення приватного сектору до справи

збереження культурного надбання України.

Приватно-громадське партнерство (ПГП) – це метод, що набув популярності у минулі кілька десятиліть і застосовується, здебільшого, до великих інфраструктурних проектів.

Якщо застосовувати ПГП до збереження культурної спадщини, то це “залежні від контексту і те, що може бути успішним в одних обставинах, може стати справжнім крахом за інших умов... ПГП можуть залучати фонди приватного сектору, створювати можливості для прибутку приватного сектору, полегшують навантаження на урядові структури... Партнерство між приватним та третім сектором (громада, неурядові організації, матеріально немотивовані групи людей, ОСББ, активісти тощо – К.Г.) виникає як механізм для досягнення мети збереження та реставрації містобудівних утворень та менш монументальних історичних місць”[9, с. 15].

До переваг ПГП належать наступні:

- Оптимальне та багатовимірне вирішення великих інфраструктурних проектів;
- більш швидке завершення проектів та зменшення запізнення в інфраструктурних проектах;
- більш швидке та більше повернення інвестицій у порівнянні з традиційними методами через інноваційні розробки та підходи до фінансування;
- аналіз очікуваної вартості «життєвості» проекту та програмування таких компонентів проекту, як оперування та утримання, їхня вартість та очікуване зниження вартості;
- зважені ризики: від початкової стадії до визначення здійсненності окремого проекту;
- Ризики розподіляються між громадським та приватним секторами, що забезпечує виграну позицію для всіх сторін-учасників (“win-win situation”);
- звільнення додаткових бюджетних коштів на фінансування більш

важливих соціально-економічних проєктів, зменшення бюджетного дефіциту;

- прийняття та підтримання високих стандартів якості впродовж “життя” проєкту;
- зменшення податкового навантаження на “користувачів”;
- дозволяє уряду більш вільно здійснювати свої зобов’язання з делегування функцій.

Засадами успішного ПГП є:

- Ефективні методи ідентифікації змінних потреб кожного партнера;
- Культура довіри та співробітництва між партнерами (прогрес рухається зі швидкістю довіри);
- Прозорість розподілу функцій та ролей партнерів;
- Побудова постійних стосунків, відкритість до спілкування;
- Вагомість лідерства;
- Спроможність кожного партнера виконати зобов’язання;
- Відкритий доступ до важливої інформації для кожного з партнерів;
- Доступність фінансових та інших ресурсів;
- Сумісність з відповідними політичними та нормативними вимогами;
- Можливість більш широкого застосування.

Напевно, найбільш показовим прикладом ПГП у галузі збереження культурної спадщини в США є поле Геттісбурзької битви.

Битва під Геттісбургом стала ключовим епізодом у Громадянській війні 1863 року. Величезна кількість полеглих перетворила це поле на місце паломництва та вшанування героїв як Півдня, так і Півночі. Поле перетворилось на меморіал просто неба з безліччю монументів та пам’ятних знаків, встановлених родинами, різними армійськими групами, урядами штатів, громадськими установами.

Поле битви під Геттісбургом отримало статус національного парку, проте жодна установа не була у змозі утримати самотужки величезну територію з надмірною кількістю пам’ятників, а також колекцію артефактів у належному стані.

Крім того, у комунікації з різними зацікавленими сторонами було визначено концепцію реабілітації культурного ландшафту поля битви з реконструкцією стану та вигляду місцевості на час проведення битви. Наслідком цього мали стати викуп приватних фермерських ділянок, ліквідування пізніх споруд, насаджень та прокладання електромережі під землею. Так само необхідно було побудувати центр візитерів з музеєм, бібліотекою, архівом, лекторієм, кінозалом, забезпечити комфортне перебування та можливість огляду всієї території для всіх груп відвідувачів. Амбіційний проект не мав шансу на здійснення без партнерства національного парку з неурядовою неприбутковою організацією «Друзі Геттісбургу», яка взяла на себе навантаження з фандрейзингу, будівництва центру візитерів та утримання території історичного поля битви [10].

Мовою цифр ефективність приватно-громадського партнерства у Геттісбургу визначається \$103 млн. вартості робіт (за 2008 р.), 6,254,432 відвідувачів за 5 перших років, \$420.000 річного прибутку після відкриття Центу Відвідувачів, ефективного збереження близько 1 млн артефактів та реставрація 430 гармат, 76.047 безкоштовних автобусних турів, \$73 млн привнесених у місцеву економіку, створення близько 1000 робочих місць. Концепція приватно-громадського партнерства, або теоретичне осмислення громадської і приватної ініціативи та їх впливу на пам'яткоохоронну та реставраційну діяльність в Україні лише починає розроблятись. Попереду глибока аналітична робота щодо залучення громади як повноцінного учасника для успішного збереження культурної спадщини.

В цілому, культурна спадщина в кожній з країн вважається частиною культурно-соціальних ресурсів. Своєчасне визначення, поцінування та дбайливе використання цих ресурсів несе країнам економічну користь. Збереження об'єктів історико-культурного значення цілком можливо поєднати з поліпшенням умов економічного піднесення місцевостей з низьким рівнем промислового або сільськогосподарського потенціалу. Розвиток сучасної індустрії туризму має щільний зв'язок із збереженням

культурної спадщини в кожній з країн. При цьому відслідковується взаємовплив процесів поживання туристичного бізнесу та стану збереження пам'яток історії та культури

РОЗДІЛ 2

СУЧАСНИЙ СТАН ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Культурна спадщина України: огляд, оцінка

Україна – це країна, яка займає одне з найвигідніших розташувань у Європі. Стратегічною метою туризму в нашій державі є створення конкурентоспроможного туристичного продукту, що зможе гідно зайняти свою нішу на світовому ринку [8, с. 176].

Український туризм активно розвивається: триває сертифікація засобів розміщення, відкриваються нові готелі. Станом на 2019 рік в Україні вже було близько 5335 об'єктів розміщення, за даними Національного управління статистики. Коливання в динаміці розвитку відбулися в 2012 і 2015 роках і були пов'язані з великими міжнародними подіями, такими як Євробачення 2017 і Євро 2012 [22].

В сучасних умовах, враховуючи новітні світові тенденції, перед Україною стоїть завдання створення високорентабельної та ефективної туристичної галузі на основі власних туристичних ресурсів. Сьогодні одним з основних напрямків туризму є культурно-пізнавальний, заснований на розумінні важливої ролі культурно-пізнавальної діяльності, визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини з точки зору історії, релігії, традицій, способу розвитку і стилю життя. Для громадян усього світу культурний та пізнавальний туризм є привабливою сферою прямого спілкування, рушійною силою для взаємного збагачення та взаємної поваги через культурні заходи, завдяки подорожам. Пізнавальний туризм має стати важелем розвитку всієї туристичної галузі. Оскільки найбільша кількість людей подорожують з метою відпочинку та дозвілля у 2020-2021 році (рис. 2.1).

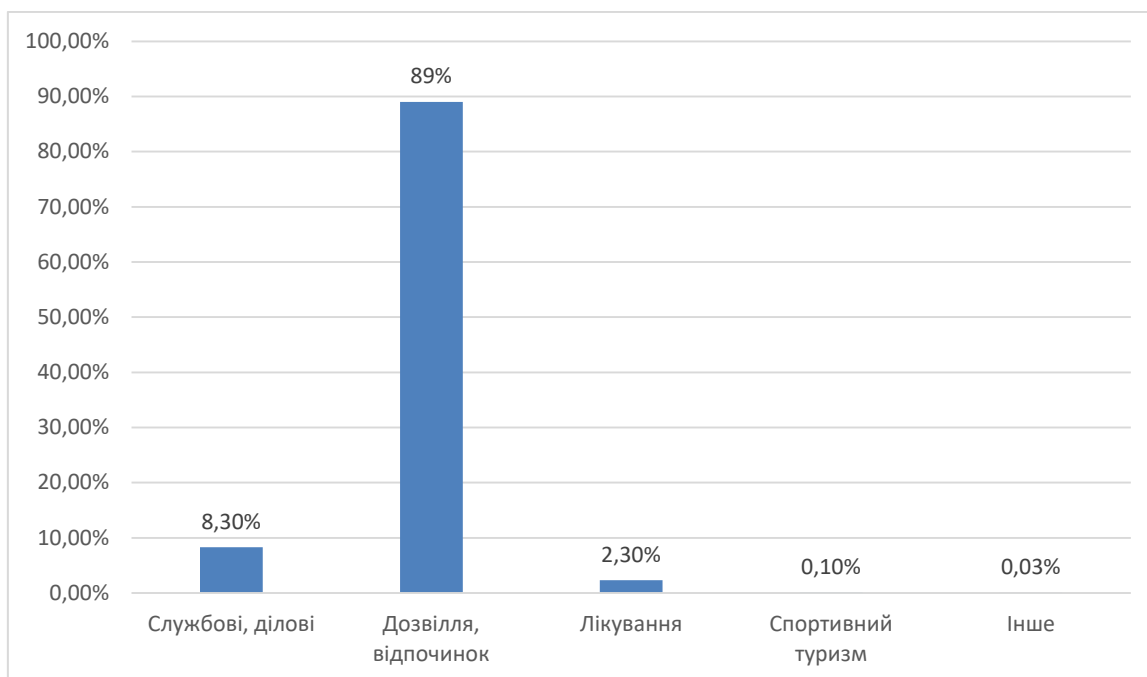

Рис. 2.1. Розподіл туристів за метою поїздки

Джерело: сформовано автором на основі [17]

З метою підвищення ефективності розвитку туризму в Україні необхідно впроваджувати інновації за такими напрямками: аналіз культурної спадщини; впровадження розважальних елементів організації пізнавальних турів; інноваційний розвиток готельної інфраструктури; створення тематичних парків тощо [33].

Проводячи аналіз показників кількості об'єктів інфраструктури протягом періоду 2018–2021 рр., необхідно відзначити негативну динаміку кількості театрів – зі 140 у 2018 р. до 113 од. у 2021 р. Спостерігається також негативна динаміка відвідувачів – із 6,6 млн осіб у 2019 р. до 6,4 млн осіб у 2021 р. Попит на театральне мистецтво впав, частково через недостатнє державне фінансування культури та зростання цін на культурні послуги, які є недоступні певним категоріям людей, а частково через політичні та ідеологічні причини [8].

Зменшення відвідувачів театру та збільшення кількості вистав спричинено збільшенням числа заходів на малих майданчиках. Поява «міні сцен» отримала велике поширення, що визначається зміною культурних парадигм і відповідає загальносвітовим тенденціям. У 2021 р. в Україні

працювало 590 музеїв, на 16 більше, ніж у 2020 р., та на 44 більше, ніж у 2019 р. Статус національного мали 48 музеїв. У музеях України зберігається 12,5 млн експонатів основного фонду, з яких 12 млн, або 96%, належать до державної частини музейного фонду України. На виставках та експозиціях 22,4 млн. Відвідувачів мали змогу побачити 1,5 млн експонатів [5].

Домінуючою ланкою розвитку туризму є культурно-пізнавальний туризм. Важливими культурними і пізнавальними центрами в Україні є Кривий Ріг, Мелітополь, Бердянськ. Театральне мистецтво в, Києві, Харкові, Тернополі. Туристів також приваблюють музично-мистецькі центри, особливо Херсон, Рівне, Житомир, Одеса, Львів. Закарпаття завжди було відоме своїм декоративно-прикладним та образотворчим мистецтвом. Україна має велику кількість унікальних пам'яток історії та культури, а тому має великий потенціал для розвитку в'їзного та внутрішнього культурно-пізнавального туризму. Захід України входить до п'ятірки найпривабливіших та найпопулярніших туристично-відпочинкових зон України. Враховуючи складне історичне минуле та багатовікове співіснування багатьох етнічних груп і релігій, Україна має величезний культурний та туристичний потенціал [27].

У державному реєстрі України перебуває понад 130 тис. пам'яток, із них: 57206 – пам'ятки археології (418 з яких національного значення); 51364 – пам'ятки історії (147); 5926 – пам'ятки монументального мистецтва (45); 16293 – пам'ятки архітектури, містобудування, садово-паркового мистецтва та ландшафтні (3541) [6]. Нижче наведена діаграма відсоткового співвідношення пам'яток на державному обліку в Україні (рис. 2.2).

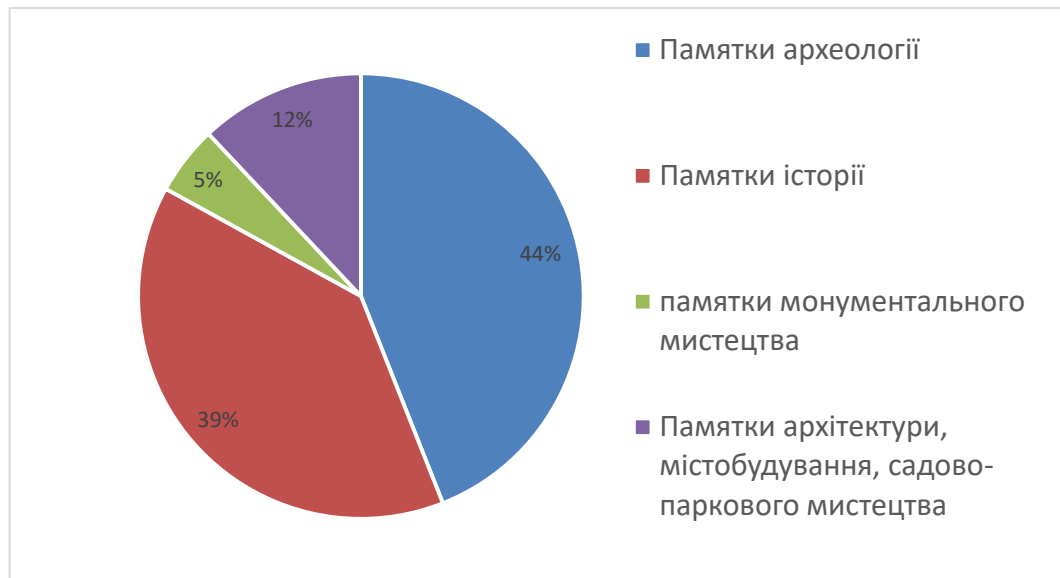

Рис. 2.2. Кількість пам'яток на державному обліку в Україні
Джерело: сформовано автором на основі [17]

На сьогодні методологічні аспекти аналізу функціонування туристичних об'єктів як пам'яток історії та культури не розроблені. Як наслідок, компоненти історико-культурної спадщини безсистемно залучаються до туризму, а їхні пізнавальні функції мінімізуються. Тому, з 418 національно значущих археологічних об'єктів лише 54 використовуються як туристичні об'єкти, з 147 національно значущих історичних пам'яток 98 є туристичними. Із 45 пам'яток монументального мистецтва національного значення в туристичній інфраструктурі використовується лише 28. В Україні 61 історико-культурний заповідник, 13 з яких є національними.

Україна є членом ЮНЕСКО з 1954 року. За цей час країна ініціювала багато міжнародних програм і проектів, зокрема, сприяючи розробці і прийняттю Декларації у 1978 році про расу та расові забобони. Станом на 2020 рік до Списку всесвітньої спадщини входить 6 культурних об'єктів України та 1 природний. Окрім основного списку ЮНЕСКО, є також попередній список робіт-кандидатів. Цей список набагатобільший [2].

У Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО:

1. Київ: собор святої Софії та прилеглі чернечі будівлі.

Ці два комплекси в нинішньому історичному центрі Києва

представляють культурну спадщину Середньовіччя та ранньо-модерного часу. Софійський собор, або Софія Київська, був побудований князем Ярославом Мудрим в XI ст., незабаром після хрещення Русі. Святиня символізувала становлення Києва як столиці християнського князівства і до XIII ст. була головною церквою Русі.

Структура пам'ятки: Софійський собор та прилеглі чернечі будівлі, побудовані у поєднанні візантійського і українського бароко. Архітектурний ансамбль собору об'єднує функціональні будівлі: дзвіницю, будинок митрополита, трапезну, браму Заборовського, південну в'їзну вежу, келії соборних старців та бурсу, оточену кам'яною стіною.

Чим унікальний: Собор Святої Софії – одна з головних пам'яток архітектури та монументального мистецтва початку XI століття, що вплинула на дизайн і оздоблення Київської Русі, а згодом і східноєвропейських храмів. Софія Київська відображає зміни у візантійських архітектурно-мистецьких традиціях, набуваючи нового значення під впливом місцевого бачення. У соборі збереглися старовинні інтер'єри та найбільша на той час колекція мозаїк і фресок. Богородиця Оранти, найбільший збережений образ доби Київської Русі, прикрашає головний вівтар собору Святої Софії [29,с .117].

2. Києво-Печерська лавра.

Києво-Печерська лавра – монастирський комплекс українських православних церков, заснований у 1051 році. Духовний та інтелектуальний вплив Києво-Печерського монастиря сприяв поширенню православної культури та вірувань у XVII–XIX ст. Структура пам'ятки: Основними пам'ятками ансамблю Києво-Печерської лаври є Успенський собор, Троїцька надбрамна церква, Велика дзвіниця, церква Всіх Святих, Трапезна церква, оборонні стіни монастиря з вежами, печерні комплекси, церкви Воздвиження Хреста та Різдва Богородиці. Стародавня церква Спаса на Берестові розташована за межами мурів лаври, проте вважається частиною її історико-архітектурного ансамблю. Чим унікальна: Києво-Печерська лавра – це два унікальні підземні комплекси, комплекс монастирських споруд, що

формувався протягом майже дев'яти століть, демонструючи зміни в архітектурних стилях, а також удосконалення інженерних споруд. Києво-Печерська лавра здавна була одним із найважливіших центрів християнської культури та паломництва у світі [2, с. 118].

3. Львів – ансамбль історичного центру

Весь історичний центр Львова складається з основних частин, включаючи Замкову гору, околиці та центр міста, а також собор Святого Юра на Святоюрській горі. Високий замок і Підзамче належать до найстарішої частини міста, і знаходиться у Львівській улоговині ще з V ст. До Підзамча примикає Середмістя, яке виникло у XIV ст. і є добре збереженим зразком східноєвропейського містобудування. Структура: Високий замок і Підзамче – це Замкова гора з рештками замку XIII ст. та її околиці зі сформованою у XIII-XVII ст. системою вулиць і площ. Середмістя охоплює монастирі та резиденції епох ренесансу і бароко, парки, побудовані на місці середньовічних укріплень, а також споруди останніх двох століть. Чим унікальні: Високий замок і Підзамче зберегли оригінальний рельєф і старі будівлі. У центрі міста гармонійно поєднуються сакральні, громадські та житлові будівлі різних етнічних спільнот, що проживають у місті [8].

До прикладу, в історичному центрі Львова або в Старому місті, який у 1998 році був внесений до Світової спадщини ЮНЕСКО, є Криниця з фігурою Діани або фонтан “Діана”, споруджений ще у 1744 році – це один із чотирьох фонтанів, виконаних скульптором Гартманом Вітвером, що розміщені на площі Ринок біля Ратуші. Фігура богині зображена із луком та стрілами і мисливськими собаками. Діана, разом із скульптурою Адоніса є уособленням землі. Львів'яни та гості нашого міста вже встигли помітити, що фонтани “зодягнулися” у вогнетривкі та захисні матеріали, на яких ми бачимо надпис: “Оригіналом будемо милуватись після перемоги” (рис. 2.3)... Вірю, що так і буде!

З усвідомленням та розумінням цінності світової спадщини місто дбає про консервацію та збереження і сакральних пам'яток. Зокрема, захистили

скульптурні композиції та вітражі Латинської катедри та костелу Св. Антонія, фасади каплиць боїмів і кампіанів, намагаючись максимально унеможливити будь-які їх пошкодження. Захисними екранами закрили унікальні вітражі Успенської церкви, авторства Петра Холодного 1928-33 рр. Та демонтували дерев'яну скульптуру Ісуса Христа з Вірменського собору, який був частиною середньовічного вівтаря та пережив навіть лихоліття Другої світової війни. На час російської війни скульптура перебуватиме у бункері. Як бачимо, у Львові пам'ятки культури й об'єкти ансамблю Світової спадщини ЮНЕСКО невпинно захищають від можливих руйнувань. Київ також одягає культурні пам'ятки у "бронежилети", зокрема, укріплюють такі візитівки міста, як пам'ятники Богдану Хмельницькому, Володимиру Великому, княгині Ользі. Як і пам'ятник Кобзареві в Харкові та пам'ятник Дюку де Ришельє в Одесі. Найцінніше переміщають до сховищ, як і під час Другої світової війни.

Рис. 2.3. Криниця з фігурою Діани у Львові

Джерело: сформовано автором на основі <https://lviv.travel/ua/lviv-today>

4. Геодезична дуга Струве.

Це мережа опорних геодезичних пунктів, закладених протягом 40 років у XIX ст. астрономом Фрідріхом Вільгельмом Георгом Струве.

Дуга довжиною 2820 км простягається через територію десяти

європейських країн, від Баренцового до Чорного моря. Її південна межа знаходиться в Україні, на березі річки Дунай в селі Стара Некрасівка. Структура: Дуга складається з 265 основних пунктів, з яких до списку Всесвітньої спадщини входять 34 найкраще збережених пункти. В Україні це «Катеринівка», «Фельштин» і «Баранівка» на Поділлі, а також «Старонекрасівка» на Бессарабії. Чим унікальна: На основі вимірювань дуги 25-го меридіану вдалося майже точно визначити розміри і форму Землі. Цими результатами користувалися до кінця XX ст., їх змогли покращити лише завдяки сучасним супутниково-комп'ютерним дослідженням [29].

5. Резиденція митрополитів Буковини та Далмації.

Архітектурний ансамбль у Чернівцях, збудований у XIX ст. під керівництвом чеського архітектора Йозефа Главки. Центр Буковинської православної митрополії за часів Австро-Угорської імперії. Структура: Резиденція складається з трьох монументальних корпусів – Митрополичого, Семінарського та Монастирського, і дендропарку. Вся територія оточена муром, має парадну браму. У Митрополичому корпусі знаходились житлові, адміністративні та репрезентативні приміщення. Семінарський корпус поділяли Греко-православний теологічний факультет Чернівецького університету – перший поверх, і духовна семінарія – другий. У Монастирському корпусі розташовувалися дяківська школа, єпархіальний музей, чернечі келії. Чим унікальна: Резиденція є прекрасним зразком архітектури, дизайну та планування XIX століття. Його еkleктична архітектура поєднує архітектурні та художні елементи різних етнічних груп регіону. Резиденція відображає культурну самобутність Австро-Угорської Православної Церкви [29].

6. Стародавнє місто Херсонес Таврійський і його Хора.

На території Севастополя в південно-західному Криму збереглися залишки стародавнього міста- держави в оточенні хліборобських громад (хорів). Херсонес Таврійський – типове грецьке місто-держава з демократичною владою. Структура: Об'єкт складається з двох основних

частин: херсонеського городища – залишків античного міста Херсонеса Таврійського, заснованого наприкінці V ст. до н. е., і гераклейської хори – сільськогосподарської округи Херсонеса, розмежованої на окремі ділянки в IV ст. до н. е. Чим унікальний: Херсонес Таврійський був важливим політичним та економічним центром у північній частині Причорномор'я, де відбувався культурний обмін між Грецькою, Римською, Візантійською імперією та мешканцями північної частини Причорномор'я. Він відіграв життєво важливу роль у поширенні християнства в Південно-Східній Європі. Згідно з принципами системи Гіпподама, збереження елементів містобудування та хору демонструє демократичну організацію давньогрецької соціальної землі [29].

Значний внесок в охорону культурної спадщини та пам'яток робить держава, центральна адміністрація та місцеве самоврядування. Варто також зазначити, що від початку війни росії проти України було пошкоджено щонайменше 53 об'єкти культури. Ці цифри були представлені в ЮНЕСКО у п'ятницю, 1 квітня. За оцінками групи, постраждали від війни архітектурні та культурні об'єкти включають 29 релігійних споруд, 16 історичних об'єктів, чотири музеї та чотири пам'ятники. Однак цей список не є повним, оскільки експерти ЮНЕСКО досі вивчають звіти української влади про пошкоджену культурну спадщину [10].

Пошкодження 53 об'єктів культури на півночі та сході країни були підтверджені супутниковими знімками та очевидцями. У Харківській області, яка зазнала особливого обстрілу рашистами, було пошкоджено і зруйновано 18 місць і споруд. Ще п'ять повідомлень надійшло з Києва, а п'ять – з Чернігівської області, де розташована велика кількість історичних пам'яток. Станом на 14 квітня ЮНЕСКО підтверджує пошкодження або знищення вже 102 об'єктів культури: 47 релігійних об'єктів, 9 музеїв, 28 історичних будівель, 3 театрів, 12 пам'ятників та 3 бібліотек. Об'єкти Світової спадщини ЮНЕСКО, наскільки відомо, не постраждали. Водночас у списку немає інформації про окуповані росією міста Маріуполь та Херсон,

які оточені російськими військами.

Багато нерухомих пам'ятників у різних містах захищають загортаючи в мішки з піском, дошки чи пластик (рис. 2.4). Станом на середину квітня близько 28 об'єктів Києва були захищені завдяки силам підприємців, громадськості та волонтерів. Станом на середину квітня близько 28 об'єктів Києва охороняли підприємці, громадськість та волонтери. Для цього представники бізнесу передали місту 1 мільйон гривень.

У Львові європейські організації допомагають охороняти пам'ятники. В результаті до міста відправили дві польські машини із захисними матеріалами. А на кінець травня загальна кількість об'єктів української культурної спадщини, яку від початку повномасштабної війни російські ракети знищили або пошкодили, становила щонайменше 353 і ці цифри не є кінцевими! російські війська свавільно руйнують нашу культурну спадщину: церкви, синагоги, музеї, пам'ятники, театри.

Рис. 2.4. Пам'ятник Дюку в Одесі захищають від обстрілів

Джерело: сформовано автором на основі [36]

Незабаром після вторгнення ЮНЕСКО оголосила, що працює над тим, щоб відзначити основні історичні місця країни Гаазькою конвенцією 1954 року, міжнародно визнаним символом охорони культурної спадщини під час збройного конфлікту. Організація також працюватиме з директорами українських музеїв для координації зусиль щодо збереження колекції. Також планується моніторинг пошкоджень культурних об'єктів за допомогою

супутникових знімків. Прикро спостерігати, як велика кількість об'єктів культурної спадщини навмисно знищується в Україні. На більшій частині країни недоступні кінотеатри, театри, бібліотеки, книгарні. Багато з них зазнали бомбардувань. Іноді з цивільним населенням всередині, які використовували їх як укриття. І все-таки українські митці мобілізувалися на опір, підвищуючи обізнаність та закладаючи підґрунтя для післявоєнного відродження. Підвищення обізнаності може врятувати майбутнє української культури.

2.2. Загальна характеристика історико-культурних ресурсів Львівської області

Львівщина – один із найпривабливіших і найпопулярніших туристично-рекреаційних регіонів України. Він відзначається позитивною та стабільною динамікою розвитку туристичної галузі продовж останніх десяти років. Беручи до уваги складне історичне минуле, а також, багатовікове добросусідство багатьох народів та релігій, регіон має чи малий культурно – туристичний потенціал. На території Львівщини, приблизно, зосереджено 25% всієї історико-архітектурної спадщини України – понад 4 тисячі пам'яток.

Культурний потенціал області формується за рахунок архітектурно-історичних пам'яток національного та місцевого значення, у тому числі 794 пам'яток архітектури та містобудування національного значення, 2637 пам'яток місцевого значення та 834 пам'ятки археології, 14 з яких мають статус національних [19].

Львівська область повністю задовольняє потреби подієвого туризму. Це один з найбільших туристських регіонів України, який володіє унікальними історико-культурними пам'ятками. В області зосереджено чверть усієї історико-культурної спадщини України.

На державному обліку перебуває 3659 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 2500 знаходяться безпосередньо у Львові [8]. На території Львівської області розташовано 886 пам'яток археології (з них 14 національного значення), 3822 пам'ятки історії (з них 7 національного значення), 302 пам'ятки монументального мистецтва (з них 1 національного значення).

До найважливіших об'єктів історико-культурного туризму, що вже успішно використовуються чи потенційно підходять для організації подієвих заходів, належать:

- ансамбль історичного центру Львова чи Старе місто;
- територія у центральній частині міста Львова, внесена до Світової спадщини ЮНЕСКО (лише у 2012 р. Старе місто стало місцем проведення понад сотні фестивалів);
- державний історико-культурний заповідник “Тустань” (залишки нескельної фортеці IX– XIV ст.) – місце проведення щорічного фестивалю давньої культури “Ту Стань!”; – державний історико-культурний заповідник у Белзі;
- державний історико-культурний заповідник “Нагуєвичі” – осередок проведення літературноетномистецьких фестин на пошану І. Франка;
- філія Львівського історичного заповідника у Жовкві;
- монастирський комплекс у Крехові;
- “Золота підкова” Львівської області: Олеський, Золочівський, Підгорецький, Поморянський, Старосільський і Свірзький замки – осередки проведення фестивалів історичної реконструкції;

Слід підкреслити, що важливе значення для розвитку туристичної галузі Львівщини має її географічне розташування. По її території проходять міжнародні комунікації, які з'єднують Україну з такими країнами як: Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія. Північна частина області лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подільської височини,

відокремлена долиною Дністра від Передкарпаття.

Хребти українських Карпат розташовані на південному заході області. Північна частина області розташована в зоні лісостепу. Має сприятливі умови для розвитку сільського господарства та відпочинку. Більше того, Львівщина приваблює туристів та гостей унікальним поєднанням місцевого колориту та ділової активності [11, с. 84]. Однак донедавна подорож на Львівщину асоціювалася в уяві туристів із містом Львовом, замками, горами та курортами. Але сама територія Львівщини – з її унікальною історичною та культурною спадщиною, мистецтвом, водними та ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями у поєднанні з вигідним географічним розташуванням – є чудовою базою для розвитку різних видів та форм туризму та відпочинку [4, с. 125].

Львівська область посідає одне з перших місць в країні за наявністю природних, рекреаційних та оздоровчих ресурсів, які представлені цілющими мінеральними водами (7 видів), лікувальними грязями, озокеритом, на базі яких відомі курорти України та за кордоном – Трускавець, смт Східниця, смт Моршин, смт Немирів, смт Великий Любин, смт Шкло. Південну частину Львівщини займають гірські ландшафти Українських Карпат. На його території знаходяться національні парки «Сколе Бескиди» та «Яворівський». В області є 400 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, зокрема державний заповідник «Розточчя», 33 заповідники, ботанічний сад Львівського національного університету І. Франка, 240 пам'яток природи, 55 парків – пам'яток садово-паркового мистецтва, 61 охоронюваний урочище [3].

Відсоток природно-рекреаційного потенціалу Львівщини у загальному природноресурсному потенціалі України становить 5,377%. За даним показником Львівщина поступається лише Закарпаттю. показник якого становить, приблизно, 7,036%. У структурі рекреаційних ресурсів області 70% припадає на ресурси відпочинку та туризму та 30% – на ресурси санаторно-курортного лікування.

Загалом, природно-рекреаційні ресурси Львівщини складають 14,3%, які суттєво перевищують відповідний показник для України (9,5%) [11, с. 30]. Особливістю регіону, яка значно підвищує увагу до нього та спонукає до розвитку культурного туризму, є те, що у 2009 році Львів здобув статус культурної столиці України. Головними підставами такого успіху являється включення до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО історичної частини міста через велику кількість архітектурних пам'яток, проведення понад 100 фестивалів у Львові та області щорічно, безліч замків та фортець, об'єднаних у «Золота підкова», більше 60 музеїв та 100 храмів різних конфесій, які викликають велику зацікавленість регіоном з боку туристів [5, с. 379].

В регіоні існує більше 50 туристичних маршрутів (замки, руїни замків, збережені старожитності, монастирі та храми тощо). Згідно з дослідженнями, найбільш поширеними екскурсійними маршрутами, що рекомендують туристичні агентства, є: «До Страдчанської печери», «Жовква та Крехівський монастир», «Свірський замок та Звенигород», «Невідома Львівщина – околиця Львова», «Мала Золота підкова», «На батьківщину Івана Франка в Нагуєвичах», «Перлини Белзького князівства». Польських туристів запрошують відвідати важливі місця їхньої історії – Жовкву, Городок, Івано-Франківськ, а німецькі туристи віддають перевагу колишнім німецьким колоніям – Хоросно, Тернопіль (Дорнфельд), Мервичі (Візенберг) [1, с. 380].

Різноманітність природних умов та багатство еколого-рекреаційних ресурсів Львівщини створюють сприятливі умови для розвитку екологічного туризму. Загалом у Львівській області є: 1) 1 заповідник Розточчя (площею 2084,50 га); 2) 2 національні природні парки – «Яворівський» (7078 600 га) та «Сколівські Бескиди» (35684 га); 3) 3 регіональних ландшафтних парку – «Верхньодністровські Бескиди» (8536 га), «Надсянський» (19428 га) та «Знесення» (312100 га); 4) 37 резервів; 5) 176 пам'яток природи; 6) 48 охоронних урочищ; 7) 261 парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва; 8) 3 ботанічних саду та 1 зоопарк [12].

Щодо інфраструктури туристичної галузі, то вона охоплює: 124

санаторії, 500 садиб зеленого туризму, 250 закладів розміщення, 280 закладів харчування, 12 туристичних інформаційних центрів, понад 162 державних та громадських музеїв та галерей, 10 театрів, інші туристичні та рекреаційні заклади; 320 найбільш відвідуваних туристичних об'єктів та пам'яток архітектури, 37 природних комплексів. Регіон надає послуги з підготовки фахівців з підтримки туризму 8 організацій, 3 консульства, 14 туристичних громадських організацій [4, с. 126]. Туристичні послуги надають 354 туристичних підприємства. Екскурсійні маршрути обслуговують 750 кваліфікованих гідів та перекладачів [25, с. 74].

Даючи характеристику туристично-рекреаційної сфери варто також здійснити аналіз переваг і недоліків туристичного потенціалу Львівщини шляхом проведення SWOT-аналізу. SWOT-аналіз дозволить виявити сильні і слабкі сторони туристичної галузі регіону, а також охарактеризувати сприятливі можливості та загрози. SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної сфери Львівщини наведений у таблиці 2.1.

Проведений SWOT-аналіз дозволив виявити ключові фактори успіху, туристично-рекреаційного потенціалу Львівщини, та певні недоліки, які негативно впливають на розвиток туристичної діяльності в регіоні. Однак зазначені недоліки та загрози розвитку туристичної сфери повинні бути ліквідовані за допомогою дієвої політики органів місцевого самоуправління у взаємодії із суб'єктами підприємницької діяльності.

Показник туристичних обмінів є дуже інформативним показником, що характеризує туристично-рекреаційний потенціал Львівщини. Він відображає не тільки особливості туристичних потоків, а й їх соціально-економічний вплив на розвиток міжнародного туризму в регіоні. Згідно з результатами, серед туристів з Австрії, Болгарії, Греції, Єгипту, Ізраїлю, Італії, Німеччини, Польщі, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії, Чехії та Чорногорії виїзний туризм переважає над в'їзним туризмом.

Водночас прибуття іноземців з Російської Федерації та США переважило виїзд місцевих жителів за кордон. В основному це сталося

через збільшення використання туристичних послуг у регіоні та підвищення ефективності роботи місцевого туристичного комплексу [2, с. 77].

Таблиця 2.1.

SWOT-аналіз ефективного розвитку туристичної сфери Львівщини

Сильні сторони (S):	Слабкі сторони (W):
1. Наявність природних та рекреаційних ресурсів. 2. Природно-кліматичні умови. 3. Вигідне транспортно-географічне положення. 4. Визначні історичні пам'ятки (стара історична частина Львова занесена до світової спадщини ЮНЕСКО). 5. Широкий спектр допоміжних послуг (закладів харчування, розважальних закладів тощо). 6. Наявність суспільних та комерційних організацій, які можуть сприяти розвитку туризму. 7. Значна кількість санаторна-курортних закладів. 8. Значний потенціал розвитку релігійного (паломницького) туризму завдяки наявності великої кількості культових об'єктів різних віросповідань і конфесій.	1. Низький рівень розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури. 2. Недостатня розвиненість інфраструктури готельно-туристичного комплексу міста, стан її ще не відповідає світовим стандартам у туризмі. 3. Незадовільний стан доріг. 4. Відсутність під'їздів до багатьох туристичних об'єктів. 5. Неефективне використання туристично-рекреаційного потенціалу в сільській місцевості як одного з чинників зменшення безробіття. 6. Недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази в галузі туризму. 7. Слабка взаємодія місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо забезпечення розвитку туризму і рекреації в регіоні. 8. Низька якість та недостатній асортимент туристичних послуг. 9. Недостатність туристичної інформації як для туристів, так і для підприємств, що надають послуги у сфері туризму (рекламної продукції, інформації про область, недосконалість бази даних щодо туристично-рекреаційних об'єктів). 10. Неефективна діяльність відповідних структур щодо забезпечення екологічної безпеки територій.
Можливості (O):	Загрози (T):
1. Розвиток різних елементів туристичної та відпочинкової інфраструктури. 2. Поліпшення екологічної ситуації області, збереження її природного середовища. 3. Освоєння нових туристичних ринків. 4. Наявність інвестиційних проєктів розвитку зон відпочинку. 5. Можливість росту ринку туристичних послуг, при ефективному використанні наявних туристичних ресурсів та інфраструктури. 6. Зростаючий інтерес громадян до історико-культурної спадщини.	1. Зростаюча конкуренція серед туристичних регіонів України. 2. Занепад архітектурних пам'яток та урбаністичної структури міста. 3. Зниження платоспроможного попиту населення внаслідок скорочення прибутковості основних галузей економіки. 4. Посилення виїзного туризму в сусідні регіони та за кордон у зв'язку з низьким рівнем надаваних послуг. 5. Складна екологічна ситуація. 6. Кризи – політичні конфлікти, природні лиха тощо.

Джерело: сформовано автором на базі [46]

Виїзний туризм є більш вигідною формою туристичного бізнесу, ніж в'їзний (іноземний) та внутрішній туризм. Майже кожна туристична компанія займається виїзним туризмом, а близько 20% туристичних підприємств регіону займаються в'їзним та внутрішнім туризмом. Однак дані моніторингу, який проводиться щорічно протягом літнього туристичного сезону, показують, що в обласному центрі щодня перебуває близько 3 тисяч іноземних туристів, а у вихідні – до 5-6 тисяч [11, с. 84]. Позитивну динаміку зростання кількості іноземних та вітчизняних туристів у Львівській області забезпечують:

- Наявність значної кількості історичних, архітектурних та культурних об'єктів, у тому числі включених до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.
- Збереження та підтримка традицій та культурної ідентичності (проводиться значна кількість традиційних фестивалів та ярмарків).
- Різноманітні природні ресурси, які забезпечують розвиток туризму в будь-яку пору року (лижний туризм, оздоровлення та відпочинок, активний туризм тощо).
- Вигідне географічне розташування регіону в центрі Європи та транспортна доступність, що сприяє збільшенню кількості туристів, включаючи транзитних туристів (3 міжнародні транспортні коридори проходять територією Львівської області: МТК № 3 Берлін-Дрезден-Вроцлав-Львів-Київ; МТК № 5 Трієст Любляна-Бухарест-Будапешт-Львів; МТК Європа-Азія).
- Густа мережа транспортних маршрутів, включаючи міжнародне значення, міжнародні рейси, державний кордон з країнами-членами ЄС, які є сприятливими факторами для залучення туристів з багатьох країн (Львівська область межує з Республікою Польща, зокрема, з 8 міжнародними прикордонними переходами, 4 з них автомобільні та 4 залізничні, є пункт пропуску міжнародного повітряного кордону – аеропорт Львів) [3].

Для запобігання негативному впливу туризму на розвиток регіону та

використання його можливостей необхідне відповідне регулювання з боку місцевої влади. Щоб оцінити можливості культурного туризму для сталого розвитку міста, необхідно всебічно вивчити його економічні, соціальні, культурні та екологічні наслідки. Оскільки туризм впливає на всі сфери суспільної діяльності, він може бути невід'ємною частиною стратегій розвитку різних галузей промисловості регіону [5, с. 381].

2.3. Аналіз історико-культурного компонента туристично-рекреаційного комплексу Львівської області

В Україні туризм представлений сферою застосування ринкових механізмів як додаткове джерело наповнення місцевих та державного бюджетів, як загальнодоступний і комплексний засіб відпочинку та оздоровлення населення. Потенціал природних ресурсів у поєднанні з вигідним географічним положенням є достатньою передумовою для розвитку цієї галузі у Львівській області.

Позитивною особливістю географічного положення Львівської області є те, що через її територію проходить міжнародне сполучення, яке сполучає Україну з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією. Північна частина області лежить у межах Волинської височини, Малого Полісся та Подірської височини, відділених долиною Придністров'я від Передкарпаття. На південному заході області розташовані Українські Карпати. Північна частина району лежить у лісостеповій зоні. Тут створені сприятливі умови для розвитку сільського господарства, відпочинку та розваг. Крім того, унікальне поєднання місцевого колориту та ділової активності приваблює на Львівщину туристів та гостей. Проте донедавна подорож Львівщиною асоціювалася в уяві туристів із містом Львовом, замками, горами та курортами. Але це територія Львівської області – з унікальною історико-культурною спадщиною, мистецькими, оздоровчими, водними та

ландшафтними ресурсами, самобутніми традиціями та звичаями в поєднанні з вигідним географічним положенням – є чудовою базою для розвитку найрізноманітніших видів і форм туризму та відпочинку.

Об'єктивно оцінюючи туристичні можливості Львівської області, можна зробити висновок, що регіон має передумови для майбутнього розвитку культури, охорони здоров'я, лижного спорту, природознавства, наукової освіти, релігії, мисливства, сільської місцевості, екології, водних ресурсів, етнічного, спортивного – здоров'я, бізнес, відпочинок, актив, екскурсії. Основним завданням дослідження ринку туристичних послуг Львівської області є створення якісних туристично-відпочинкових продуктів та формування конкурентоспроможної індустрії туристично-відпочинкових послуг на внутрішньому та міжнародному ринках, що можливе лише шляхом ефективного використання послуги з туризму та відпочинку. Туристично-рекреаційний потенціал, на основі якого забезпечується загальний розвиток території, реалізація її соціально-економічних переваг при збереженні екологічної рівноваги території.

Відповідно до цього, першочерговим при вивченні туристичного ринку є визначення поточного стану туристичної галузі області.

Львівщина традиційно є одним із регіонів України за туристичними перспективами. Природно-ресурсний та історико-культурний потенціал у поєднанні з вигідним розташуванням у центрі Європи та наявним багаторічним досвідом і роботою у сфері відпочинку є достатньо вагомими передумовами для пріоритетного розвитку санаторно-курортної системи – курортотерапії, туризму та дозвілля як для внутрішніх споживачів, так і для іноземних туристів.

Варто також зазначити, що цей регіон входить до п'ятірки найбільш привабливих і популярних туристично-відпочинкових територій України. У Львівській області нараховується понад 4 тис. пам'яток історії та культури, значна частина (понад 2 тис.) зосереджена у Львові, внесеному до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, а також Жовках, Белзі, Бібрці, Золочеві,

Жидачеві, Самборі, Дрогобичах [10].

Львівщину відвідують туристи більш ніж із 100 країн світу. Найбільше туристів з Польщі, Білорусії, Латвії, Німеччини, США, Канади, Великобританії, Данії, Франції, Азербайджану, Австрії, Італії, Ізраїлю, Угорщини.

Виїзний туризм є більш рентабельною формою діяльності для туристичних підприємств, ніж в'їзний (закордонний) і внутрішній туризм. Майже кожна туристична компанія здійснює виїзні тури, а близько 20 відсотків туристичних підприємств регіону здійснюють в'їзні та внутрішні тури. Проте дані моніторингу, які проводяться протягом літнього туристичного сезону щороку, свідчать, що щоденно обласний центр відвідує близько 3 тис. іноземних туристів, а у вихідні дні – до 5-6 тис. осіб, з яких 60% – польські туристи, 20% – польські туристи.

Львівська область повністю задовольняє потреби пізнавального та історико-культурного туризму. Це один із найбільших туристичних регіонів України, який володіє унікальними історико-культурними пам'ятками. В області зосереджено 1/4 всієї історико-культурної спадщини України. На державний облік узято 3659 пам'яток архітектури та містобудування, з яких 2500 знаходяться безпосередньо у Львові. До списку історичних міст і селищ приєднано 55 населених пунктів Львівщини.

Численних туристів приваблюють у Львів історико-архітектурні комплекси різноманітних архітектурних стилів XII – XIX століть, унікальні зібрання й колекції, що зберігаються в Картинній галереї, Національному та Історичному музеях, Музеї історії релігії, Арсеналі -музеї старовинної зброї, Музеї етнографії та художнього промислу та ін.

Основні історико-культурні та архітектурні пам'ятки на території області: музеї-заповідники „Олеський замок», „Золочівський замок» та інші замкові споруди, об'єднані в „Золоту підкову» Львівщини, заповідник „Тустань» у с. Урич Сколівського району, літературно-меморіальний музей Івана Франка – „Нагуєвичі» у Дрогобицькому районі та ін. [15, с. 6-7].

Понад 2 тисячі охоронних об'єктів знаходиться у м. Львові; історико-

архітектурний ансамбль його центральної частини включено у 1998 році до списку світової спадщини ЮНЕСКО. Щороку історико-культурні пам'ятки Львівщини притягують до себе туристів з усієї України та з-за кордону, у 2006 році екскурсійними послугами скористалося близько 250 тис. гостей області, з 1997 р. має місце тенденція стабільного зростання туристично-екскурсійного потоку.

2.4. Тенденції розвитку культурного туризму у Львівській області

Основу туристичної привабливості Львівщини з одного боку складають туристичні ресурси, як природні (кліматичні, бальнеологічні, ландшафтні, водні) так і історикокультурні (археологічні, сакральні, історичні, архітектурні, мистецькі, подієві); а з іншого – туристична інфраструктура, яка формується завдяки ефективному функціонуванню закладів готельного господарства, санаторно-курортної сфери, закладів громадського харчування, ефективно налагодженої транспортної системи, продуктивної діяльності туристичних фірм. Багата й унікальна історико-культурна спадщина, лікувально-оздоровчі, водні та ландшафтні ресурси формують міцне підґрунтя для розвитку на Львівщині різних видів туризму, зокрема: культурно-пізнавального, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, науково-освітнього, релігійного, мисливського, сільського, екологічного, етнічного, спортивно-оздоровчого, ділового, відпочинково-розважального, ностальгійного. За наявністю рекреаційних ресурсів, які представлені лікувальними мінеральними водами, лікувальними грязями, сприятливими кліматичними, водними та лісовими ресурсами, Львівська область займає одне з провідних місць в Україні. Частка Львівщини в сумарному природно-рекреаційному потенціалі України складає приблизно 5,4 %, і за цією ознакою вона поступається лише Закарпатській області. В загальній

структурі природних ресурсів Львівщини рекреаційні ресурси складають 14,6 % (середній показник по Україні – 9,5 %) [6].

Одною із визначальних складових туристичної привабливості Львівщини є багатство історико-культурних ресурсів. Зокрема Львівщина знаходиться на першому місці серед областей України за кількістю, різноманітністю і ступенем збереження історико-архітектурної спадщини. В цілому на території області налічується близько 4 тисяч пам'яток архітектури та містобудування, з яких 794 – національного значення (19,3 % від загальної кількості по Україні) [4]. В регіоні знаходиться 1817 сакральних об'єктів та церков (15 %) та 56 історичних населених місць (13,8 %) [2]. За цими показниками Львівщина також займає провідні позиції в Україні. В області налічується найбільша кількість об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО (історичний центр м. Львова, а також дерев'яні церкви у м. Жовкві, м. Дрогобичі, с. Потеличі та с. Маткові). Тут функціонує 5 історико-культурних заповідників державного значення у Львові, Жовкві, Белзі, Нагуєвичах та Тустані, а також музеї-заповідники «Олеський замок» та «Золочівський замок».

Львівську область відвідують туристи з понад 100 країн світу. За інформацією Державної прикордонної служби у міжнародному аеропорту «Львів» імені Д. Галицького, кількість іноземних туристів в аеропорту у 2021 році становила 84 тис. осіб. Найбільше пасажирів було з Польщі, Туреччини, Німеччини, США, Великобританії, Білорусі, Румунії, Литви, Італії та Ізраїлю. Іноземний пасажиропотік у 2021 році зріс на 16% порівняно з 2020 роком. На рисунку 2.5 зображено відсоткове співвідношення по країнах [1].

Львівська область повністю забезпечує потреби пізнавального та історико-культурного туризму. Це один з найбільших туристичних районів України з унікальними пам'ятками історії та культури. У цьому регіоні зосереджено 1/4 усієї історико-культурної спадщини України. 55 населених пунктів Львівщини поповнили список історичних міст і поселень. Багатьох туристів до Львова приваблює історія та комплекси різних архітектурних

стилів XII–XIX століття, ці унікальні колекції зберігаються в Картинній галереї, Національному та Історичному музеях, Музеї історії релігії, Арсеналі-музеї старовинної зброї, Музеї етнографії та художнього промислу та інші.

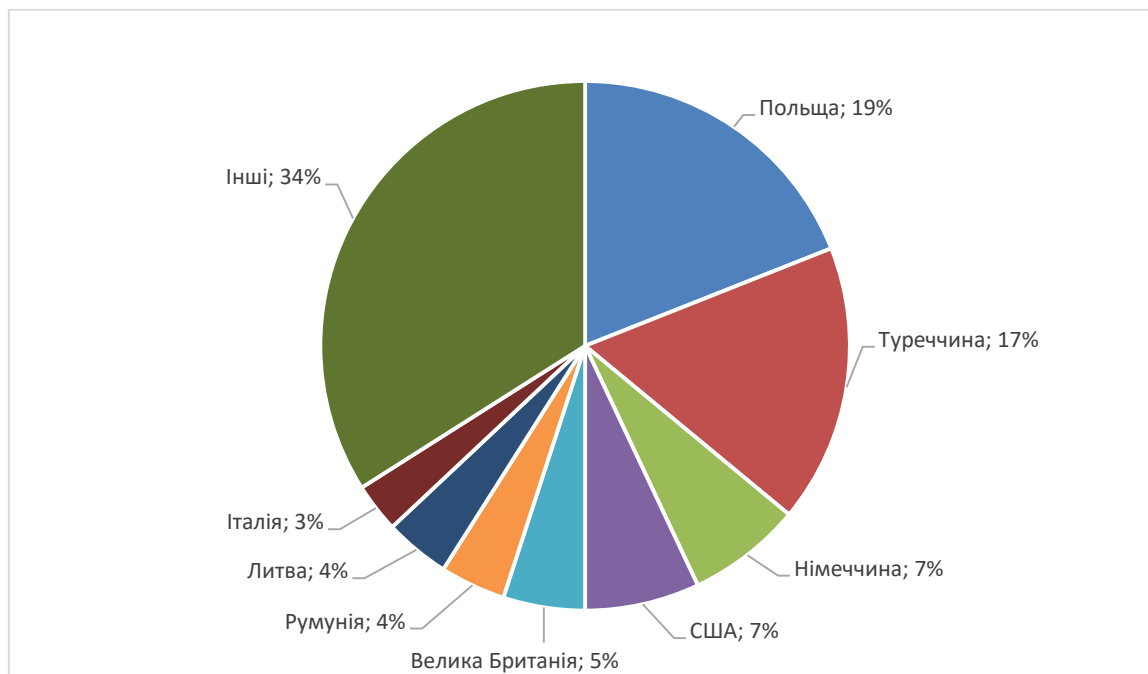

Рис. 2.5. Відсоткове співвідношення по країнах
Джерело: сформовано автором на базі [19]

Основні історико-культурні та архітектурні пам'ятки регіону: музей-заповідник «Олеський замок», «Золочівський замок» та інші замкові споруди, об'єднані в «Золоту підкову» Львівської області, заповідник «Тустань» у селі Урич Сколівського району, літературний меморіал Івана Франка – «Нагуєвичі» Дрогобицького району та інші. У Львові розташовано понад 2000 охоронних об'єктів, історико-архітектурний комплекс його центральної частини внесено до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у 1998 році. Пам'ятки історії та культури Львівщини щороку приваблюють туристів з усієї України та з-за кордону.

Регіон має потужну базу розміщення, загалом 92 готелі, 32 з яких розташовані у Львові. До готелів з високим рівнем комфортності відносяться «Гранд-готель» 4-*, «Опера» 4-*, «Дністер» 4-*, «Замок Лева» 3-*, «Еней» 3-*, «Нтон» 3-*, «Бюргер Клуб» 3-*, «Олена» 3-*, «Жорж» 3-* [7].

Архітектурне розмаїття міста поєднує в собі традиції та стилі різних

епох – готики, бароко, рококо, ренесансу, модерну, конструктивізму. Деякі пам'ятки є символами та візитними картками міста.

Серед найпопулярніших та найцінніших архітектурних споруд міста, можна виокремити:

- Комплекс Вірменського собору – найстаріша частина якого датується 1356-1363 рр., а також будинки вірменського кварталу XVI ст.;
- Ансамбль руського кварталу – Успенська церква (1591-1631 рр.);
- Каплиця трьох святих (1591 р.), дзвіниця Корнякта (1578 р.);
- Єзуїтський костел Св. Петра і Павла (XVII ст.);
- Ансамбль собору Св. Юра (XVIII ст.);
- Ансамбль Бернардинського монастиря (кін. XVII ст.);
- Латинський кафедральний собор Св. Марії з XVI ст.;
- Львівський національний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької (1897-1900 рр.).

У Львові діє понад 120 церков. Львів'яни сповідують понад 20 релігійних конфесій. На початку XX ст. Львів – єдине місто у світі з резиденціями трьох католицьких архієпископів: римо-католицького, греко-католицького та вірмено-католицького [15].

За статистикою, у 2020 році близько в 46% опитаних туристів головною метою прибуття до Львова вважали екскурсію містом. 36% – щоб дізнатися про місцеву культуру та традиції. Решта туристів також опосередковано дізналися про культурні та історичні ресурси, оскільки їхні подорожі були полімотивованими [5].

Найпопулярнішим місцем Львова є безперечний лідер у контексті опитування іноземних туристів-площа Ринок. Об'єктами зацікавленості є також інші центральні пам'ятки – Оперний театр, вежа Ратуші, «Вернісаж», Вірменська катедра та інші. Фактично, майже кожного третього опитаного іноземного туриста цікавлять такі пам'ятки, як Личаківське кладовище та етнографічний музей під відкритим небом «Шевченківський Гай».

Львів – місто музеїв. Історичні комплекси різних архітектурних стилів

XVI-XIX ст., унікальні та різноманітні колекції, що зберігаються в національних та історичних музеях, художніх галереях, релігійних історичних музеях та арсеналах, приваблюють незліченну кількість туристів у це старовинне і гостинне місто [19].

Крім Львова, за рельєфом, особливостями ландшафту та етнічно-культурними ознаками територію слід розділити на чотири рекреаційно-туристичні райони:

- Малополіський (включає в себе північні Червоноградський, Радохівський і Бродівський адміністративні райони).

- Розтоцько-Опільський (охоплює центральну частину області з економічно найрозвинутішими Жовківським, Кам'яно-Бузьким, Бузьким, Яворівським, Городоцьким, Пустомитівським, Золочівським, Перемишлянським адміністративними районами).

- Передкарпатський (включає в себе Самбірський, Дрогобицький, Стрийський, Миколаївський і Жидачівський адміністративні райони).

- Карпатський (по орографічній осі Карпат межує із Закарпаттям та Івано-Франківщиною), що об'єднує Старосамбірський, Турківський і Сколівський адміністративні райони [21].

Порівняно з іншими туристичними територіями Львівської області малопольський туристичний район є найменш розвинутим, але має досить високий туристичний потенціал. Район характеризується тією ж туристичною спеціалізацією, що й Розточчя та Опілля, і пропонує головним чином екскурсійно-туристичний продукт. Гостей цього району приваблюють:

- мальовничий малопольський ландшафт з первісними селами волинського етнографічного типу;

- Давньоруські міста з укріпленнями – Белз (X ст.) і Буськ (1097 р.);

- місцеві Підгорецький та Бродівський замки середньовічного ренесансу;

- Стародавні галицькі міста Сокаль та Червоноград із сакральними

спорудами XVI-XVII ст. у стилі ренесансу;

Розтоцько-Опільський туристичний район охоплює центральну смугу Львівщини яку очолює місто Львів. Район спеціалізується на обслуговуванні рекреаційного потоку з м. Львова, а також на історико- культурному, релігійному й сільському зеленому туризмі. Туристичне «обличчя» району формує надзвичайно багата історико-культурна спадщина різних епох, народів і культур. Незмінною популярністю серед іноземних та українських туристів користуються:

- Пам'ятки Київської Русі та Галицько-Ворренської області (IX-X ст.):
- Плісненськ – одне з найпотужніших стародавніх поселень X-XIII ст. площа 160 га. З сімома лініями оборонних валів.
- мальовничі замки Львівщини:
  1. Музей Одеського замку оточує мальовничий ландшафтний парк (місце народження та резиденція короля Польщі Яна III Собеського, в музейній експозиції замку представлено унікальне батальне полотно «Битва під Віднем» М. Альтамонте (1692), портрети та меблі, відомі з XII-XVIII ст. та ін.).
  2. Підгорецький замок – палац «Малий Версаль», оточений ландшафтним парком, поруч з усипальнею родинного костелу магнатів Жевуських.
  3. Золочівський замок бастіонного типу (1442 р., витримав кілька турецько-татарських облог, всередині замкового подвір'я).
  4. Двоповерховий ренесансовий палац і «Китайський» палац у східному стилі.
  5. Свіржський замок (1482 р., витримав дві турецькі облоги у 1672 і 1675 рр.).
  6. Старосідський замок князів Острозьких [21].
- історико-культурні центри ренесансного містобудування: Жовква (резиденція польських королів), Городок (церква XV ст., згадка 1213 р.), Яворів, Судова Вишня, Глиняни, Буськ, Золочів;

— релігійні центри і пам'ятки народної сакральної архітектури: древні монастирі у Лаврові (1292 р., Онуфріївська Лавра заснована князем Левом, сином Данила Галицького, на честь якого названо м. Львів. У монастирі усипальниця князя Лева, двох володарів Молдови та багатьох середньовічних єпископів).

— села – центри народних промислів і сільського зеленого туризму (с. Потелич, с. Грушів, с. Монастирок, с. Івано-Франкове, с. Мокротин, с. Куликів та ін.); екотуристичні об'єкти: Яворівський НПП, заповідник «Розточчя».

Необхідність захищати Львів полягає не лише в його особливому статусі серед українців, а й серед міст усього світу. Скарби міста – це його спадщина. У 2009 році Львів отримав статус культурної столиці України. Культурна спадщина Львова – це частина світової матеріальної та духовної культури, яка має неосяжну цінність для нинішнього та майбутніх поколінь усього людства.

Влада Вроцлава у 2016 році запропонувала Львову розділити титул Європейської столиці культури (для Львова це є неофіційним титулом). Львів є членом організацій: «Eurocities», «European Cities Marketing», OWHC (Організації міст світової спадщини) та Energie-Cites. Львів включений до списку історичних населених місць України (згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.2001 № 878 «Про затвердження Списку історичних населених місць України»).

Занесений до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (за рішенням ЮНЕСКО 5 грудня 1998 року), ансамбль історичного центру Львова складається з давньоруської та середньовічної частин міста та комплексу собору Святого Юра [23].

Львів має привабливу туристичну інфраструктуру: більше тисячі закладів харчування, близько 9000 варіантів розміщення, зручні транспортні шляхи – сучасний аеропорт, залізничний та автовокзал. Згідно з опитуваннями, індекс туристичної привабливості Львова залишається

високим і становить 4,72 станом на вересень 2015 року. (за 5-бальною шкалою). Львів є брамою, крізь яку світ зможе пізнати українську культуру і ментальність [14].

Тому можна сказати, що основою туристичної привабливості Львівської області з одного боку є туристичні ресурси, серед яких природа (клімат, купальні, ландшафти, вода) та історична культура (археологія, сакральність, історія, архітектура, мистецтво, події). З іншого боку, туристична інфраструктура, яка формується завдяки ефективному функціонуванню готельного господарства, санаторіїв, закладів харчування, ефективних транспортних систем, продуктивної діяльності туристичних компаній [20].

Для вирішення сформованих проблем і покращення рівня туристичної привабливості Львівщини доцільно створити єдину систему організаційної та матеріальної підтримки з боку держави; розробити стратегію системи безпеки туристичної галузі (економічної, інформаційної, кадрової та екологічної); розробляти та впроваджувати інноваційні підходи до створення та реалізації туристичних продуктів; працювати над підвищенням рівня якості обслуговування, а також забезпечувати сприятливе середовище для підготовки та підвищення кваліфікації кадрів туристичної галузі. Одним із кроків до вирішення цих завдань повинна стати нова «Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2014–2017 рр.», яка зараз розробляється управлінням туризму і курортів ЛОДА. Львівським інститутом економіки і туризму подано низку пропозицій до цієї програми, серед яких найважливішими, на мою думку, є наступні:

— децентралізація туристичних потоків на Львівщині шляхом створення власних туристичних брендів окремих адміністративних районів області, популяризації маловідомих населених пунктів, регіональних та місцевих подій;

— вдосконалення туристичної спеціалізації області, зокрема сприяння розвитку інноваційних видів туризму (медичного, освітнього, військового,

театрального й ін.);

— вдосконалення системи показників статистичного обліку туристичних потоків в області з використанням міжнародного досвіду;

— створення та оприлюднення електронного кадастру туристичних об'єктів області;

розробка, впровадження та популяризація нових туристичних маршрутів із залученням до них дерев'яних церков, що увійшли до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО;

— розробка програми розвитку народних промислів та ремесел в області, підтримка народних майстрів; популяризація виробів народного декоративно-прикладного мистецтва шляхом проведення майстер-класів, тренінгів, ярмарок;

— проведення зустрічей, семінарів та круглих столів для працівників туристичного бізнесу з питань екологізації туристичної діяльності, впровадження принципів екологічного менеджменту, розвитку екологічно орієнтованих видів туризму. Розробка та ефективне впровадження цієї програми дасть змогу вирішити низку актуальних проблем та дозволить Львівщині посісти гідне місце на ринку туристичних послуг України.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОГО ТУРИЗМУ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Рекомендації щодо шляхів вдосконалення використання культурно-пізнавальних ресурсів регіонів для розвитку туризму в Україні

Врахування потреб і мотивації різних категорій туристів допомагає більш повно використовувати культурний потенціал країни, щоб більшість туристів змогли ознайомитися з культурною спадщиною регіону та реалізувати освітню функцію туризму. У деяких регіонах України центри культури мають можливість створити прибутковий туристичний продукт, який приваблює гостей і туристів з усього світу, відповідно до їх культурно-історичного потенціалу, концентрації туристичних об'єктів, складових національного надбання. Цей взаємозв'язок ґрунтується на ролі культури у задоволенні потреб туризму та ролі туризму у задоволенні культурних потреб населення. Україна має великий потенціал для формування туристичних продуктів та їх просування на внутрішньому та зовнішньому ринках, що може перетворити туризм на найважливішу галузь економіки [22].

За результатами досліджень можна підтвердити механізм взаємодії між культурним і туристичним полями, що дозволить:

- задіяти всі аспекти культурного туризму, а особливо спеціалізований культурно-пізнавальний туризм;
- збільшити внесок туризму в економіку країни за рахунок збільшення терміну перебування іноземних туристів в Україні.

Тому, взаємовідносини між туристичними підприємствами та закладами культури є основою формування та розвитку культурно-пізнавального туристичного продукту. В ідеалі ролі між ними повинні бути розподілені таким чином:

- заклади культури є носіями, зберігачами та творцями культурної спадщини та культурних продуктів кожного регіону. Вони мають інформацію та факти про культурну спадщину і є важливою частиною культурного туристичного продукту;

- туристичні агенції – це посередники, які рекламують культурні продукти певним категоріям споживачів. Вони є джерелом інформації про зміни попиту та пропозиції на українському та міжнародному туристичному ринку, а також розуміння характеристик, потреб та очікувань споживачів щодо послуг, які пропонує культурний туризм. Турфірми надають консультації щодо адаптації діяльності закладів культури до потреб ринку. Але це не односторонній вплив турагентства та нав'язування власних ідей та вимог, а взаємовигідна співпраця двох сторін, що дає поштовх для подальшого розвитку обох сторін. Така конкатенація дозволяє врахувати дві важливі складові майбутнього продукту культурного туризму – економічні вигоди та культурний розвиток.

Проте, внутрішньому туризму насправді бракує ефективного вертикального управління. Якщо на національному рівні функціонують профільне Міністерство культури, в складі якого є спеціалізований орган (Державна служба туризму та курортів), то на рівні регіонів робота з розвитку індустрії подорожей і супутніх послуг (екскурсії, готелі, захист прав туристів і організація їхньої безпеки) фактично не ведеться. Багато місцевих адміністрацій створили відділи культури та туризму, що ці структури є на базі управлінь культури. Тому основна увага приділяється контролю та фінансуванню роботи бібліотек, музеїв та театрів. А туристичною індустрією зазвичай займаються один-два спеціалісти [17].

Унаслідок усього вищесказаного, для розвитку культурно-пізнавального туризму та створення конкурентоспроможних туристичних продуктів на світовому ринку України доцільно запропонувати наступне:

- При формулюванні та затвердженні концепції національної політики уряду України у сфері культури необхідно визначити реалізацію

національного культурного надбання як чинника формування національної свідомості та сталого розвитку регіону.

- Державному департаменту туризму та курортного обслуговування рекомендовано розробити програми охорони та використання українських замків та охорони та використання сакральних споруд з урахуванням регіональної специфіки та джерел позабюджетного фінансування.

- Міністерству культури і туризму розвивати міжнародне співробітництво у сфері охорони пам'яток, сприяти внесенню української культурної спадщини до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та включення її до туристичних маршрутів.

- Ініціювати створення регіональних центрів розвитку туризму, зосередившись на створенні нових туристичних маршрутів, дослідженні цільової аудиторії та просуванні місцевих туристичних продуктів серед усіх зацікавлених сторін.

- Рекомендується Національному комітету телебачення і радіомовлення України просувати план популяризації історико-культурної спадщини України, який висвітлюватиме регіональні особливості нашої країни, актуальні проблеми внутрішнього туризму, оновлення світового культурного досвіду як фактор регіонального розвитку. Залучати до реалізації відповідних програм організації громадянського суспільства та благодійні фонди.

- Розробка та кодифікація в атласі відповідно до географічних і тематичних принципів туристичного маршруту, що дозволить за короткий термін ознайомитися з культурними та історичними пам'ятками України.

- Сприяти програмам обміну для школярів та студентів у різних регіонах, щоб отримати особисте враження.

- Рекомендується районним, міськрайонним відділам культури і туризму створювати регіональні туристичні веб-сайти, проводити регіональні туристичні зйомки та картографування, складати описи туристичних об'єктів.

- Надавати інформаційно-методичну підтримку регіональним та місцевим закладам культури (відділам, музеям) щодо розробки нових туристичних маршрутів за участю місцевих пам'яток історії та культури, ініціювати співпрацю з туристичними підприємствами. Курси підвищення кваліфікації працівників культури за участю експертів туристичного бізнесу.

Отже, кожна територія України є потенційно привабливою та цікавою для розвитку культурно-пізнавального туризму. Збереження історико-культурної та природної спадщини українського народу є невід'ємною частиною та важливим явищем вітчизняної історії.

3.2. Розробка пізнавальних турів Львівщиною історико-культурного спрямування

Розробка туру – це складна багатоступінчаста процедура, що вимагає досить високої кваліфікації і є основним елементом технології туристського обслуговування.

Розробка даних туристських маршрутів розрахована на відвідання історико-культурних об'єктів та ознайомлення з архітектурою Львівської області.

У даному випадку тури є груповими – це спільна поїздка декількох осіб по єдиному маршруту й на однакових умовах. Кількість чоловік у групі становить 16. Кількість днів мандрування – 3. Об'єднання туристів в одну групу обумовлює спільністю інтересів і цілей поїздки, а також порівняно низькими цінами в порівнянні з індивідуальними турами у зв'язку з наданням групових знижок.

Дані типи маршрутів є тематичним, тому що тут переважає екскурсійне обслуговування й екологічна спрямованість. По сезонності дії тур є сезонним.

Тур 1 – «Легенди та привиди замків Львова».

Маршрут туру: Київ-Львів-Золочів-Київ.

Маршрут починається з м. Києва, після прибуття до м. Львів поселяємось в готель «Кайзер» тут, туристи відпочивають, ночують, зранку снідають та відправляються по екскурсійним об'єктам туру.

Схема туру наведена на рисунку 2.1.

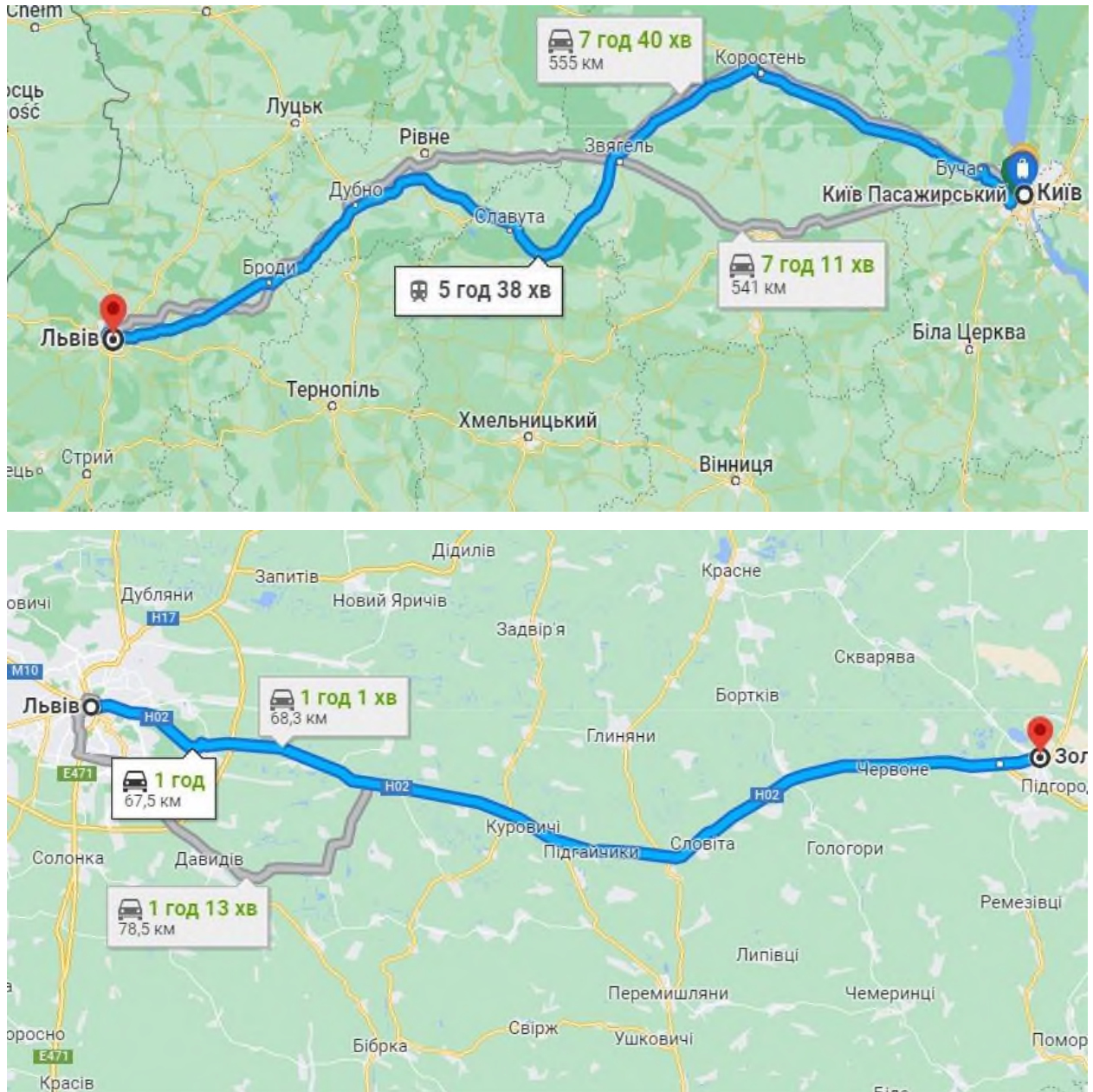

Рис. 3.1 Схема маршруту туру Київ-Львів-Золочів-Київ, тур «Легенди та привиди замків Львова»

Джерело: власна розробка

Розміщення планується в готелі «Кайзер», двомісні номери. Готель розташований у місті Львів. Гостям пропонують бар, цілодобову стійку

реєстрації, безкоштовний Wi-Fi на усій території, спільну кухню і платну приватну парковку. У номерах є телевізор з плоским екраном і кабельними каналами, мікрохвильова піч, чайник, душ, шафа для одягу та холодильник.

Програма туру «Легенди та привиди замків Львова»

День 1.

10.00-19.00 – Виїзд з міста Києва та приїзд у місто Львів

19.00 – Поселення до готелю «Кайзер»

19.30 – Вечеря в кафе біля готелю (включена в вартість туру)

20.30 – Вільний час

День 2.

8.00 - 9.00 – Сніданок (включено до вартості)

10.00-12.00 – Екскурсія замком Свірж. Історія замку бере початок у другій половині XV століття. Замок Свірж будувався як оборонна фортеця впливовим родом Свірзьких. У 1578 році Свірж з трьома ланами землі належав Христофору Свірзькому. Від тоді збереглися лише частина фундаменту та нижніх мурів, що говорить про його героїчне минуле. Пізніше жила й опікувалися замком родина Цетнерів (друга половина XVII століття – початок XIX століття). Фортеця знаходиться на північному сході від села Свірж на підвищенні, яке називають Белз. Будівля має форму неправильного чотирикутника, двоповерхові будинки розміщені близько двох майданчиків. Свірзький замок є гарним зразком палацової архітектури. Саме під час перебудови та укріплення замку у Львові будувалися два арсенали: Королівський і Синявський. Є підстави вважати що і Свірзький замок побудований автором львівських арсеналів – генералом артилерії та спеціалістом з бойових укріплень Павлом Гродзіцьким. Після родини Цетнерів, які занедбали замок Свірж, сюди перебрався граф Роберт Лямезан Саянс (1907). Він відновив та оздобив будівлю. Проте, під час Першої світової війни замок Свірж потрапив у центр активних бойових дій, внаслідок чого простояв в руїнах більше 30 років. І тільки в 1975 році почалася реставрація замку. Грифон на фасаді споруди має химерний вигляд,

однак всередині все куди цікавіше: в замку вціліли оздоблений камін, бійниці та велетенська криниця в центрі двору. В парку, розташованому не далеко від замку, зберігся костел Святої Трійці та Успіння Пресвятої Богородиці. Від замку Свірж до костелу колись вів підземний хід, який зараз завалений. Цю частину ходу можна побачити з рову, який оточує замок. Свірзький замок часто використовували як локацію для знімання фільмів. Прикладом є екранізація роману Олександра Дюма «Три мушкетери». Довгі роки замок Свірж стояв закритим. Припинення фінансування та погода залишили свій негативний слід на його стінах. У 2018 році замок Свірж знову відчинили для екскурсій, проте проводили їх не на регулярній основі. Відвідувачам покажуть не всі приміщення, а лише ті які для цього придатні. У майбутньому тут хочуть облаштувати культурно-мистецький центр.

13.30-14.30 – Обід (за власний кошт)

15.00-17.00 – огляд Старосільського замку. Старосільський замок має форму неправильного п'ятикутника, на кутах якого височіють башти, що оформлені у вигляді корони. Самі башти оздоблені дивними елементами каменепластики, які виконані в стилі пізнього ренесансу. На найбільшій, триярусній вежі зображені княжі герби – Огончик та Леліва, тодішніх острозьких власників. Однак в історії Старосільського замку є і достеменно відомі факти. Зокрема, у 1642 році гетьман запорізького війська Богдан Хмельницький вперше зруйнував фортецю. Після цього замок у Старому селі відбудували і добре укріпили. Стіни замку досить непогано збереглися, але з п'яти башт вціліли лише три. Колись навколо замку був виритий глибокий рів та насипані високі вали. А щоб добратися до Старосільського замку потрібно було їхати через болота і греблю.

17.00-19.30 – Відпочинок на базі відпочинку «Бухта вікінгів»(входить у вартість туру)

19.30 – повернення до готелю, вільний час.

День 3.

8.00 – сніданок

9.00 – виселення з готелю

9.30 – 10.00 – Переїзд до м. Золочів

10.00 - 13.00 – відвідування музей-заповідник «Золочівський замок».

Основа замку – це Китайський та Замковий палаці, французький регулярний парк, Надбрамний корпус. Корпус складається з двох поверхів, перший з яких – головні ворота. Замковий палац витриманий в ренесансному стилі. Його вікна прикрашені декоративним оздобленням у вигляді трикутного сандрика. На жаль, до нашого часу дійшло мало ідентичного в будівлі – каміни, водостоки та хрестове склепіння.

Важко буде оминати казковий мініатюрний французький парк. Викладені чіткими геометричними лініями доріжки, з любов'ю доглянуті дерева та кущі, надзвичайно красивий фонтан та скульптура трьох маленьких купідонів – створюють гармоній ансамбль, достойний королівського палацу.

Китайський палац у Золочівській замку збудовано в кінці XVII століття. Спочатку це була так звана галерея – ротонда з вісьмома колонами зі сторони головного фасаду і балконом довкола. На другий поверх вхід був через міст з валу. У XVIII столітті добудовують бічні прибудови і називають будівлю Китайським палацом. рельєфи над дверима і вікнами другого поверху ротонди збережені. Вдалося відтворити і внутрішню забудову. У відреставрованому Китайському палаці Золочівського замку 21 травня 2004 року відкрито Музей східних культур. У центральній двоповерховій частині Китайського палацу – ротонді – інтер'єрна частина і чайний зал.

Одним з найцікавіших експонатів у Золочівському замку є камені з зашифрованими написами. Написи датовані кінцем XIV - поч. XV століття, не мають аналогів, поки що не відчитані. Камені привезли з околиці Золочева - села Новосілки.

13.00-15.00 – Обід. (за власний рахунок) 15.00-18.00 – Вільний час.

18.00-19.00 – Вечеря. (включена до вартості туру)

19.00 – Вийзд до Києва. День 4.

5.00 – прибуття в Київ

Основними екскурсійними об'єктами є: замок Свірж, Старосільський замок, музей-заповідник «Золочівський замок». Наведемо технологічну карту туристичної подорожі, табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Технологічна карта туристичної подорожі

Назва туристичної організації	Джоїнт тур
Назва маршруту	«Легенди та привиди замків Львова»
Вид транспорту	Автобус
Основні пункти маршруту	Київ Львів Золочів
Вид маршруту	З поверненням в початкову точку
Тривалість маршруту	3 дні/2 ночі
Всього туристів по маршруту	10+1
Всього людино днів	30
Тривалість роботи керівника туристичної групи	3 дні

Джерело: власна розробка

Наведемо інформаційний листок до туристичної путівки, табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Інформаційний листок до туру «Легенди та привиди замків Львова»

Параметри	Характеристика
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст перебування	Київ Львів Золочів
Державний устрій країни перебування	Унітарна, суверенна, незалежна, демократична
Великі міста	Київ
Релігія	Християнство
Коротка інформація про транспортне обслуговування, заклади розміщення та харчування	Транспортне обслуговування: по маршруту пересування на туристичному автобусі. Проживання здійснюється в готелі «Кайзер». Харчування за рахунок туриста або в кафе готелю або по бажанню.
Основні визначні пам'ятки	Замок Свірж, Старосільський замок, музей-заповідник «Золочівський замок».
Корисні поради туристам	Екскурсія займає значну дистанцію, тому доцільно брати в поїздку спортивне взуття та 1 л питної води.
Рекомендації з правилами поведінки при здійсненні поїздки	1. Не залишати туристичну групу без відома керівника групи. 2. Не порушувати умови відвідування туристичних об'єктів.

Джерело: власна розробка

Під час організації туру, туристична фірма підписує договір на обслуговування з кожним туристом індивідуально. До договору також прикріплюються ксерокопії документів туриста. Туристу надається ваучер та інформаційна картка туру. Страхування туристів включене у обслуговування та умови внесені та прописані у договорі. Страховий збір на весь тур складає 10 % від вартості туру. Страхування надає компанія «Універсальна».

У таблиці 3.3 представлено вартість проживання в готелі «Кайзер» по даному маршруту, що також включає сніданок.

Таблиця 3.3

Вартість проживання в готелі по туру «Легенди та привиди замків Львова»

Місто	Назва готелю	Вартість проживання в двомісному номері, грн. на особу
Львів	Готель «Кайзер»	500
Всього за 2 ночі		1000

Джерело: власна розробка

Основними витратами на проїзд, що сплачуються додатково були:

- переїзд на автобусі з Києва до міста Львів в обидва боки;
- переїзд по туристичним точкам по маршруту туру;

Усі інші перевезення зараховуються до вартості екскурсій. Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в таблицю 3.4.

Визначити витрати на додаткове обслуговування по маршруту

Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг.

Таблиця 3.4

Розрахунки витрат на проїзд

Основні витрати	Сума з 1 особи., грн.
Переїзд Київ – Львів	800
Переїзд по туристичним точкам	350
Переїзд Золочів- Київ	750
Всього	1900

Джерело: власна розробка

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування

складемо список усіх екскурсій по маршруту «Легенди та привиди замків Львова» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведені у таблицю 3.5.

Таблиця 3.5

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування

№ п/п	Види екскурсій	Сума з 1 особи., грн.
1.	Замок «Свірж»	35
2.	Старосільський замок	30
3.	Музей-заповідник «Золочівський замок»	90
4.	Екскурсійне обслуговування на всіх об'єктах	200
Всього:		355

Джерело: власна розробка

Всі види витрат по маршруту «Легенди та привиди замків Львова» зведені в загальну таблицю 3.6 – розрахунок собівартості туру на одного туриста.

Таблиця 3.6

Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	1000,00
2	Транспортне обслуговування	1900,00
3	Екскурсійне обслуговування + Вхідні квитки	355,00
4	Страховання	200,00
5	Витрати на керівника	200,00
Разом:		3655,00

Джерело: власна розробка

Витрати на керівника приймаються умовно.

В умовах ринкової економіки потужним регулятором цін є сам ринок, де ціна визначається в результаті поєднання попиту і пропозиції. Для спрощення розрахунку ціни розробленого туру використовують метод «витрати + прибуток» (табл. 3.7.).

Таблиця 3.7

Калькуляція туру «Легенди та привиди замків Львова»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна грн..	Вартість грн..
1.	Проживання (входить харчування)	2*10	500	10000
2.	Трансфер автобусний	10	1900	19000
3.	Витрати на екскурсії	10	355	3550
4.	Страховання	10	200	2000
5.	Разом прямих витрат	-	2955	34550
6.	Загально-виробничі витрати	1	100	1000
7.	Витрати на рекламу	1	600	600
8.	Виробнича собівартість	-	-	36150
9.	Прибуток	30%	-	10845
10.	Вартість обслуговування	-	-	46995
11.	Ціна одного ваучера без ПДВ	-	-	46995
12.	ПДВ	20%	-	9399
13.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ	-	-	56394

Джерело: власна розробка

Таблиця 3.8

Прогнозний план реалізації туру «Легенди та привиди замків Львова»

Період	Кількість реалізованих турів
Січень	-
Лютий	-
Березень	-
Квітень	3
Травень	4
Червень	3
Липень	2
Серпень	2
Вересень	3
Жовтень	2
Листопад	1
Грудень	-
Всього	20

Джерело: власна розробка

Розглянемо фінансові результати від продажу туру за рік при реалізації 20 турів «Легенди та привиди замків Львова» (табл. 3.9.).

Таблиця 3.9

Фінансові результати від продажу туру «Легенди та привиди замків Львова»

Показники	Сума, грн.
Валовий дохід від надання послуг	1127880
Чистий дохід від надання послуг	939900
Собівартість послуг	723000
Валовий прибуток	216900
Податок на прибуток (18%)	39042
Чистий прибуток	177858

Джерело: власна розробка

Чистий прибуток від продажу туру «Легенди та привиди замків Львова» за планований рік становитиме 177858 грн.

Оцінка ефективності реалізації турів проводиться за допомогою розрахунків таких показників як чиста рентабельність продажів і чиста рентабельність витрат туристичного продукту:

$$\text{Чиста рентабельність продажів} = 177858 / 939900 * 100 = 18,9\%$$

$$\text{Чиста рентабельність витрат} = 177858 / (723000 + 1000) * 100 = 24,5\%$$

Отже, розглядаючи тур «Легенди та привиди замків Львова», можна зауважити, що тур є перспективним та має хороший показник рентабельності продажів 18,9%, а чиста рентабельність витрат становить 24,5%. Для туру це гарний результат при мінімальному плані реалізації. Тур оснований на архітектурних пам'ятках Львівщини.

Тур 2 – «Тур вихідного дня «Язик до Львова...».

Маршрут туру: Київ-Львів-Київ. Маршрут починається з м. Києва, після прибуття до м. Львів поселяємось в готель «Кайзер» тут, туристи відпочивають, ночують, зранку снідають та відправляються по екскурсійним об'єктам туру. Схема туру наведена на рис. 3.2.

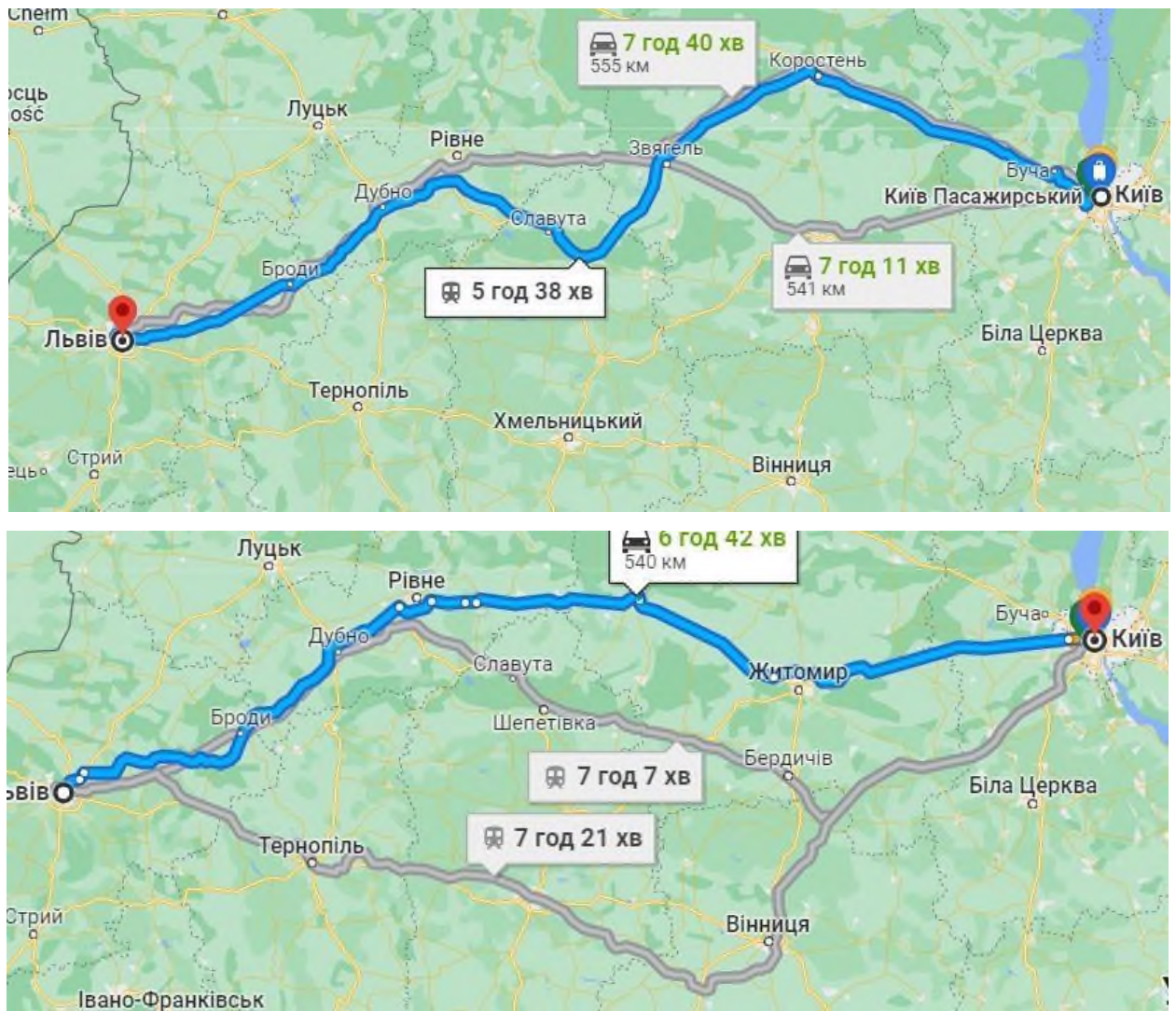

Рис. 3.2 Схема маршруту туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Джерело: власна розробка

Розміщення в готелі «Кайзер», двомісні номери. Готель розташований у м. Львів. Гостям пропонують бар, цілодобову стійку реєстрації, безкоштовний Wi-Fi на усій території, спільну кухню і платну приватну парковку. У номерах є телевізор з плоским екраном і кабельними каналами, мікрохвильова піч, чайник, душ, шафа для одягу та холодильник.

Програма туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...».

День 1.

10.00-19.00 – Виїзд з міста Києва та приїзд у місто Львів

19.00 – Поселення до готелю «Кайзер»

19.30 – Вечеря в готелі (включена в вартість туру)

20.30 – Вільний час

День 2.

8.00 – 9.00 – Сніданок (включений до вартості)

10.00-13.00 – Екскурсія до Львівської опери. Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької – театр опери і балету у Львові, в історичному центрі міста, на проспекті Свободи, 28, названий на честь відомої української оперної співачки Соломії Крушельницької.

13.30-14.30 – Обід (за власний рахунок)

15.00-17.00 – Екскурсія Львівською цитаделлю. Львівська Цитадель – фортифікаційна споруда у Галицькому районі Львова, яка була збудована в часи коли Львів входив до складу Австро-Угорщини. Комплекс Цитаделі розташований на узгір'ї, яке складається з трьох невеликих гір: Шембека (Вроновських), Познаньської (Пелчинської) і Жебрацької. Тут збереглися археологічні об'єкти дохристиянського періоду. У роки Другої світової війни на Цитаделі був концтабір, де було замордовано близько 140 тис. людей.

17.00 - 19.00 – вечеря

19.00 – повернення до готелю, вільний час.

День 3.

8.00 – сніданок

9.00 – виселення з готелю

9.30 – 12.00 – Екскурсія підземеллями стародавнього Львова. Костел Єзуїтів у залі підземелля розміщено пластичні панорами княжого, готичного і барокового Львова. Підземелля аптеки-музею «Під Чорним орлом» найдавніша аптека Львова. Її відкрив військовий фармацевт Наторп ще у 1735р. З того часу аптека знаходилася у власності то одного, то іншого власника. Кожен власник мав свій символ, який і давав назву аптеці: «Під чорним орлом», «Під Фемідою», «Під золотим оленем», «Під Святим Духом» і т.п. Аптека і до сьогодні залишається діючою. Тут можна придбати не лише готові лікарські препарати, а й сувеніри на згадку. Підземелля Домініканського монастиря. Вчені припускають, що колись це був перший

ярус княжого палацу Лева Даниловича.

13.00 - 14.00 – Обід. (за власний рахунок)

14.30 - 15.30 – Екскурсія Будинком Вчених. Зведено його за проектом відомого австрійського архітектурного бюро «Гельмер і Фельнер» в далекому 1898 році, як Шляхетське або Національне казино. В його архітектурі цілком проявився стиль необароко, який наприкінці XIX століття прославляв минулі барокові часи. Споруда має елегантні форми, пишний декор фасаду з великими атлантами і лоджією. Вважається одним із семи чудес міста Львова.

15.30 – 18.00 – вільний час

18.00 - 19.00 – Вечеря. (включена до вартості туру)

19.00 – Виїзд до Києва.

День 4.

5.00 – прибуття в Київ

Основними екскурсійними об'єктами є: Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, Львівська Цитадель, Костел Езуїтів, Аптека-музей «Під Чорним орлом», Домініканський монастир, Будинок Вчених. Наведемо технологічну карту туристичної подорожі у таблиці 3.10

Таблиця 3.10

Технологічна карта туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Назва туристичної організації	Тури Україною
Назва маршруту	«Тур вихідного дня «Язик до Львова...»»
Вид транспорту	автобус
Основні пункти маршруту	Київ Львів
Вид маршруту	Радіальний, з поверненням в початкову точку
Тривалість маршруту	3 дні/2 ночі
Всього туристів по маршруту	10+1
Всього людино днів	30
Тривалість роботи керівника туристичної групи	3 дні

Джерело: власна розробка

Наведемо інформаційний листок до туристичної путівки, таблиця 3.11

Таблиця 3.11

Інформаційний листок до туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Параметри	Характеристика
Назва країни перебування	Україна
Найменування міст перебування	Київ Львів
Державний устрій країни перебування	Унітарна, суверенна, незалежна, демократична
Великі міста	Київ
Релігія	Християнство
Коротка інформація про транспортне обслуговування, заклади розміщення та харчування	Транспортне обслуговування: по маршруту пересування на туристичному автобусі. Проживання здійснюється в готелі «Кайзер». Харчування за рахунок туриста або в кафе готелю за бажанням.
Основні визначні пам'ятки	Львівський національний академічний театр опери та балету імені Соломії Крушельницької, Львівська Цитадель, Костел Єзуїтів, Аптека-музей «Під Чорним орлом», Домініканський монастир, Будинок Вчених.
Корисні поради туристам	Екскурсії займають значну дистанцію, тому доцільно брати в поїздки спортивне взуття. Також с собою мати 1 л питної води.
Правила поведінки при здійсненні поїздки	1. Не залишати туристичну групу без відома керівника групи 2. Не порушувати умови відвідування туристичних об'єктів

Джерело: власна розробка

Під час організації туру, туристична фірма підписує договір на обслуговування з кожним туристом індивідуально. До договору також прикріплюються ксерокопії документів туриста.

Туристу надається ваучер та інформаційна картка туру.

Страховання туристів включене у обслуговування та умови внесені та прописані у договорі. Страховий збір на весь тур складає 10 % від вартості туру. Страховання надає компанія «Універсальна».

Вартість проживання на одного туриста складає в різних готелях по різному. У таблиці 3.12 представлено вартість проживання в готелі «Золота підкова» по даному маршруту, що також включає сніданок.

Основними витратами на проїзд, що сплачуються додатково були: переїзд на автобусі з Києва до міста Львів в обидва боки; переїзд по туристичним точкам по маршруту туру.

Таблиця 3.12

Вартість проживання в готелі по туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Місто	Назва готелю	Вартість проживання в двомісному номері, грн. на особу
Золочів	Готель «Кайзер»	500
Всього за 2 ночі		1000

Джерело: власна розробка

Усі інші перевезення зараховуються до вартості екскурсій. Усі розрахунки витрат на проїзд зведені в таблицю 3.13.

Таблиця 3.13

Розрахунок витрат на проїзд

Основні витрати	Сума з 1 особи., грн.
Переїзд Київ – Львів	800
Переїзд по туристичним точкам	300
Переїзд Львів - Київ	800
Всього	1900

Джерело: власна розробка

Визначити витрати на додаткове обслуговування по маршруту. Екскурсійне обслуговування, вхідні квитки, анімаційні програми, відвідування інших заходів – це все відноситься до додаткових туристсько-екскурсійних послуг.

Таблиця 3.14

Розрахунок витрат на екскурсійне обслуговування

№ п/п	Види екскурсій	Сума з 1 особи., грн.
1.	Костел Езуїтів	30
2.	Аптека-музей «Під Чорним орлом»	30
3.	Підземелля Домініканського монастиря	40
4	Будинок Вчених	50
5	Львівська Цитадель	100
6	Львівська опера	150
7.	Екскурсійне обслуговування на всіх об'єктах	200
Всього:		600

Джерело: власна розробка

Для розрахунку вартості екскурсійного обслуговування складемо список усіх екскурсій по маршруту «Тур вихідного дня «Язык до Львова...» та їх вартості. Витрати на екскурсійне обслуговування зведені у таблицю 3.14.

Всі види витрат по маршруту «Тур вихідного дня «Язык до Львова...» зведені в загальну таблицю 3.15 – розрахунок собівартості туру на одного туриста.

Таблиця 3.15

Розрахунок собівартості туру на одного туриста

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Проживання	1000,00
2	Транспортне обслуговування	1900,00
3	Екскурсійне обслуговування + Вхідні квитки	600,00
4	Страховання	200,00
5	Витрати на керівника	200,00
Разом:		3900,00

Джерело: власна розробка

Витрати на керівника приймаються умовно.

Таблиця 3.16

Калькуляція туру «Тур вихідного дня «Язык до Львова...»

№ з/п	Калькуляційна стаття	Показники		
		Кількість	Ціна грн.	Вартість грн.
1.	Проживання (входить харчування)	2*10	500	10000
2.	Трансфер автобусний	10	1900	19000
3.	Витрати на екскурсії	10	600	6000
4.	Страховання	10	200	2000
5.	Разом прямих витрат	-	3200	37000
6.	Загально-виробничі витрати	1	100	1000
7.	Витрати на рекламу	1	600	600
8.	Виробнича собівартість	-	-	38600
9.	Прибуток	30%	-	11580
10.	Вартість обслуговування	-	-	50180
11.	Ціна одного ваучера без ПДВ	-	-	50180
12.	ПДВ	20%	-	10036
13.	Ціна продажу одного ваучера з ПДВ	-	-	60216

Джерело: власна розробка

Таблиця 3.17

Прогнозний план реалізації туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Період	Кількість реалізованих турів
Січень	-
Лютий	-
Березень	-
Квітень	3
Травень	4
Червень	3
Липень	2
Серпень	2
Вересень	3
Жовтень	2
Листопад	1
Грудень	-
Всього	20

Джерело: власна розробка

Розглянемо фінансові результати від продажу туру за рік при реалізації 20 ваучерів:

Таблиця 3.18

Фінансові результати від продажу туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...»

Показники	Сума, грн.
Валовий дохід від надання послуг	1204320
Чистий дохід від надання послуг	1003600
Собівартість послуг	772000
Валовий прибуток	231600
Податок на прибуток (18%)	41688
Чистий прибуток	219912

Джерело: власна розробка

Чистий прибуток від продажу туру «Тур вихідного дня «Язик до Львова...» за планований рік становитиме 219912 грн.

Оцінка ефективності реалізації турів проводиться за допомогою розрахунків таких показників як чиста рентабельність продажів і чиста

рентабельність витрат туристичного продукту:

Чиста рентабельність продажів= $219912/1003600*100=21,9\%$

Чиста рентабельність витрат= $219912/(772000+500)*100=28,4\%$

Отже, розглядаючи тур «Тур вихідного дня «Язик до Львова...», можна зауважити, що тур є перспективним та має хороший показник рентабельності продажів 21,9%, а чиста рентабельність витрат становить 28,4%. Для туру це гарний результат при мінімальному плані реалізації. Тур оснований на музеях і архітектурних пам'ятках Львову, які будуть актуальними довгі десятиліття.

Розробка туру є складним завданням, яке потребує володіння значною інформацією з ресурсного забезпечення, з розвитку матеріально-технічної бази туризму, знання кон'юнктури попиту та пропозиції на відповідних ринках, співпраці з суб'єктами ринкової діяльності.

Розробка турів провадиться в індустріальних масштабах (за принципом масового виробництва), але їх реалізація здійснюється на індивідуальній основі. Використовується як якісна, так і цінова конкуренція. Зменшення ціни досягається як шляхом масовості виробництва, так і гнучкого використання партнерів-продуцентів послуг, а також сезонності попиту.

Було розроблено 2 власні тури, проведено опис маршрутів та програми турів, визначено показники собівартості.

ВИСНОВКИ

Культурний туризм – багатогранний феномен: могутній фактор економіки, соціальний інститут і сфера культури. Культурний туризм дає змогу розширити кругозір і поглибити світосприймання особистості, що сприяє естетичному розвитку і духовному збагаченню людини. Саме культурний туризм дає змогу звернутися до вивчення культурної спадщини людства. Без заручення державної підтримки складно втримувати позиції на ринку, тому сьогодні дуже важливим є підтримка культурного туризму з боку держави як одного із найперспективніших напрямків. Наша країна володіє значним культурно-історичним потенціалом, який однак не в повній мірі використовується. Тому сучасний стан культурного туризму в Україні потребує активізації дій суб'єктів туристичної діяльності та держави щодо вирішення його основних проблем з метою раціонального використання ресурсів та подальшого розвитку цього напрямку.

Культурно-пізнавальний туризм – це багатогранне явище: потужний чинник економіки, соціального ладу та культури, що здатний розширити кругозір, поглибити світогляд, сприяти естетичному розвитку та духовному збагаченню людей. Без державної підтримки важко зберегти місце на ринку, тому сьогодні особливо важливо підтримувати розвиток культурно-пізнавального туризму, як одного з найбільш перспективних видів туризму, який дає змогу вивчати культурну спадщину людства. Основна місія культурно-пізнавального туризму – сприяти вихованню національної злагоди, поваги, толерантності, вивчення спадщини нації, розуміння звичаїв і традицій народу, розуміння один одного на основі гуманітарних цінностей туризму. Отже, дуже важливим є надання туристичних послуг, які характеризуються трьома найважливішими показниками в процесі обслуговування туристів – корисністю, ефективністю та якістю туристичного продукту.

Наша країна має величезний культурно-історичний потенціал, але він не використаний повністю. Тому, сучасний стан українського культурного

туризму потребує посилення дій з боку суб'єктів туристичної діяльності та держави щодо вирішення його основних проблем з метою раціонального використання ресурсів та подальшого розвитку регіону. Розвиток управління культурно-пізнавальною індустрією туризму на Львівщині також потребує підтримки для злагодженого розвитку цієї сфери.

Дослідження показують, що Львівська область має необхідні природно-кліматичні та історико-культурні ресурси, а також певну матеріальну базу для розвитку туризму. Однак, наявні ресурси використовуються не повністю. Причиною цього є загальне зниження туристичної активності у зв'язку з карантинними обмеженнями та з військовими діями, відповідно, відсутність необхідних коштів для їх відновлення. Рашисти продовжують воєнні злочини проти української спадщини, намагаючись стерти українську історію та ідентичність. Знищити українську культуру – одна з їхніх стратегічних цілей в цій війні! Вже зараз в Україні зафіксовано понад 350 випадків руйнувань об'єктів культурної спадщини російськими окупаційними військами. Захистити їх в умовах війни дуже складно, адже маємо справу з особливо цинічними варварами, для яких наші пам'ятки культури – одні із найважливіших мішеней на шляху до здійснення їхньої мрії – знищення української нації! Але ми цього не допустимо! Боротьба триває! Маємо зберегти історію та культуру України для наших нащадків!

Щоб посилити розвиток туризму на Львівщині, потрібно насамперед вкладати державні кошти та активніше залучати приватних інвесторів до вкладень у розвиток туризму. Інвестиції в державний і приватний капітал мають спрямовуватися безпосередньо на захист і відновлення наявних туристичних ресурсів; для модернізації та розвитку матеріальної бази туризму; на розвиток туристичної інфраструктури на просування, рекламу та залучення до регіону якомога більше вітчизняних та іноземних туристів. Реалізація передбачених заходів забезпечить зростання туристичних потоків і доходу від туристичної діяльності; збільшення зайнятості населення у туризмі та суміжних галузях; популяризацію Львівщини як території для

культурно-пізнавального туризму, яка безпечна для подорожей, створить сприятливі економіко-правові й організаційні умови для участі вітчизняних та іноземних інвестицій в туристичну сферу.

Загалом, уся територія України є потенційно привабливою та цікавою для розвитку культурно-пізнавального туризму. Збереження історико-культурної та природної спадщини українського народу є невід'ємною частиною та важливим явищем вітчизняної історії.

Завдяки своїм історико-культурним пам'яткам пізнавальний туризм на Львівщині має великий попит, різноманіття музеїв та стародавніх замків щороку приваблює українців і туристів з Європи. Дуже важливо дотримуватись концепції збереження історичних місць, продовжувати розвивати туристичну інфраструктуру Львівської області та розробляти нові конкурентноспроможні туристичні продукти це допоможе підтримувати потік туристів на належному рівні. Розробка нових турів таких як «Замки Львівщини», «Золочівська пригода» та «Вихідні у Львові» є важливим фактором у привабленні нових туристів, які мають ціль побачити історико-культурний спадок Львову і Львівщини загалом.

Тур «Легенди та привиди замків Львова» дає нагоду ознайомитись із трьома старовинними замками часів середньовіччя, тур триває 3 дні, ціна одного ваучера складає 56394 грн., з яких чистий прибуток складає 8892 грн., та матиме рентабельність в 15,7 %.

Тур «Тур вихідного дня «Язик до Львова...» має на меті показати туристу місто Львів, пам'ятні та таємничі місця, тур триває 3 дні, ціна одного ваучера складає 60216 грн., з яких чистий прибуток складає 10995 грн., та матиме рентабельність 18,2% що є гарним показником.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cultural Diplomacy URL: <http://en.academic.ru/dic.nsf/enwiki/60286>
2. UNWTO World Tourism Barometr URL: <http://mkt.unwto.org/barometer>. (дата звернення: 12.10.2023)
3. Адміністрація Державної прикордонної служби України URL: <https://dpsu.gov.ua/> (дата звернення: 12.10.2023)
4. Бейдик О.О. Методологія та методика аналізу рекреаційно-туристськихресурсів України. Київ, 2004.
5. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. К., 2001. 395 с.
6. Божко Л.Д. Культурний туризм як важливий чинник соціальнокультурного розвитку регіонів України *Культура України*. 2011. Випуск 32.
7. Бойко М.Г. Туристична привабливість України: закономірності формування та орієнтири розвитку *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №16. С.34.
8. Вечерський В.В. Пам'ятки архітектури та містобудування України: довідник державного реєстру національного культурного надбання. К. : Техніка, 2000. 664 с.
9. Виноградська А. Розвиток українського туристичного бізнесу *Економіка. Фінанси. Право*. 2000. №5. С.13-18.
10. Всесвітня організація туризму URL: www.unwto.org. (дата звернення: 01.11.2023)
11. Гарбера О.Є. Основні теоретичні та практичні аспекти інноваційної діяльності в туристичному господарстві України *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. №23. С.29-31.
12. Гаррісон Л. Розвиток туризму в історичних містечках: привід для роздумів. Інститут управління суспільними змінами: сайт. 2012. URL: <http://www.istc.biz/index.php?id=12&cons=1&N=2>.
13. Головне управління статистики Львівської області URL:

<https://www.lv.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 02.11.2023)

14. Головне управління статистики у м. Києві URL: <http://www.kiev.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 02.11.2023)

15. Гонтаржевська Л.І. Зовнішньоекономічна діяльність туристичних підприємств України. URL: https://tourlib.net/aref_tourism/gontarjevsk.htm (дата звернення: 18.11.2023)

16. Готельне господарство та туризм у Львівській області статистичний збірник. Львів, 2010. 111 с.

17. Державна служба статистики України. Статистична інформація URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>. (дата звернення: 18.11.2023)

18. Державне агентство України з туризму та курортів URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 18.11.2023)

19. Державний реєстр національного культурного надбання URL: <http://web.archive.org/web/20081231050720/http://www.heritage.com.ua/reestry/ind ex.php?id=67>. (дата звернення: 19.11.2023)

20. Завада В.Т. Архітектурна спадщина України як об'єкт туризму. Регіональний аспект. *Туристично-краєзнавчі дослідження*. Випуск 1. Частина друга. К.: Інститут туризму. С.23-28.

21. Закон України “Про охорону культурної спадщини” URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 18.11.2023)

22. Закон України “Про природно-заповідний фонд України” № 2465-12/ *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1992, N 34. URL: <http://www.uazakon.com>

23. Закон України «Про курорти» від 5 жовтня 2000 р. №2026-III *Офіційний вісник України*. 2000. №44. Ст.1884 (зі змін.)

24. Закон України «Про туризм» № 324/95-ВР від 15.09.1995р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.11.2023)

25. Запотоцький С., Горін І. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області: географічні особливості використання та відтворення.

Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2018. № 1(70). С. 72–79.

26. Інтерактивний музей "Відвідай". Віртуальний тур музеями Львівщини URL: https://loda.gov.ua/virtual_museums/ (дата звернення: 18.10.2023)

27. Кіндрик Т.О., Головінов О.М. Інноваційна діяльність в туристичному господарстві України Матеріали конференції "Ефективні інструменти сучасних наук - 2010".

28. Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини {Про приєднання до Конвенції див. Закон № 132-VI (132-17) від 06.03.2008} URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_d69

29. Косар Н. Дослідження розвитку туризму в умовах кризи *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 2 (176). С. 115–125.

30. Літопис відродження пам'яток *Пам'ятки України*. 1998. № 1. С. 180.

31. Львівщина – земля квітучої краси // *Краєзнавство. Географія. Туризм*. – 2005. № 29-30.

32. Михайліченко Г.І. Практика організації туристичних подорожей : навч. посібник. К. : КНТЕУ, 2003. 156 с.

33. Михальченко М. І. Цивілізаційна визначеність України: сутність, проблеми, перспективи *Україна в Європі: пошуки спільного майбутнього*. К.: Інститут європейських досліджень НАН України, ч. IV, 2009. С. 5–37.

34. Мігущенко Ю.В. Проблеми та перспективи розвитку туристичної галузі Львівської області. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/91.pdf (дата звернення: 18.11.2023)

35. Наконечна Г. Проблеми розвитку туризму регіону (на матеріалах Львівської області) *Наукові записки*. 2009. № 1. С. 130–134 URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nztnpu/geogr/2009_1/130.pdf (дата звернення: 10.11.2023)

36. Одесити намагаються захистити пам'ятник Дюку від обстрілів
URL: https://24tv.ua/1200-mishkiv-piskom-odesiti-namagayutsya-zahistiti-pamyatnik_n1901876 (дата звернення: 15.11.2023)
37. Павліш Л.В. Львівщина як перспективний регіон України для розвитку туризму. Торгівля, комерція, підприємництво. 2013. Вип. 13. С. 124–128.
38. Пандерецький О.В. Територіальна організація промислового туризму Карпатського суспільно-географічного району та основні напрямки її вдосконалення (розділ 4).
39. Паньків Н. Є. Туристично-рекреаційні ресурси Львівської області: сучасний стан та перспективи використання для сталого розвитку туризму : монографія Львів : Ліга-Прес, 2018. 150 с.
40. Паньків Н.Є. ВПЛИВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ *Вісник Хмельницького Національного університету. Економічні науки*. Хмельницький, 2021. № 6. С. 212–224. (Index Copernicus, Google Scholar, CrossRef).
<http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/01/en-2021-6t1-36.pdf>. (дата звернення: 13.11.2023)
41. Пахльовська О. Територія без Батьківщини, або Ітака, якої не було *Український тиждень*. №33–34 (146–147), 13–26 серпня 2010. С. 24–27.
42. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України. К.: Інститут географії НАН України, 2012. 208 с.
43. Про забезпечення організації направлення громадян України для лікування за кордон: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. №1079. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1079-2017-p>.
44. Програма розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011– 2013 рр., затверджена рішенням Львівської обласної ради від 24.05.2011 р. № 136. URL: <http://www.oblrada.lviv.ua> (дата звернення: 5.11.2023)
45. Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період

2021- 2027 років. Затверджена рішенням обласної ради 20.12.2019. № 1630. Закарпатська ОДА: сайт. URL: https://carpathia.gov.ua/sites/default/files/imce/191228_rsr_2027.pdf (дата звернення: 17.11.2023)

46. Рекреаційний потенціал Львівщини / Статистичний збірник Львів: Головне управління статистики у Львівській обл., 2012. 96 с.

47. Рекреаційний потенціал Львівщини. Статист. збірник. Головне управління статистики у Львівській обл. 2011. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/publ/2011/ZB212010Y11_2.pdf (дата звернення: 28.10.2023)

48. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник. К.: ВД "К. М.Академія" Чернівці: Зелена Буковина, 1999. 568 с.

49. Рутинський М.Й. Замковий туризм в Україні : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 432 с.

50. Савіцька О.П., Федорович О.І. Культурний туризм: реалії та перспективи у Львівській області. Науковий вісник НЛТУ України. 2014. Вип. 24(1). С. 376–383.

51. Семенов В.Ф. Управління регіональним розвитком туризму. Одеса :«Аріал», 2012. 340 с. 8. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Київ : «Альтерпрес», 2002. 436 с.

52. Сердюк О. Попередній Список всесвітньої культурної спадщини. Проблеми та перспективи URL: <file:///localhost/E:/Museum/НДІ%20пам'яткоохоронних%20досліджень%20-%20-%20Дослідження%20культурної%20спадщини.htm>. (дата звернення: 18.11.2023)

53. Смолін І. Генезис видів конкурентоспроможності підприємства та їхня взаємодія // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету, 2000, №5, с. 59-69

54. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 р. URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua/>. (дата звернення: 19.11.2023)

55. Стратегія розвитку Львівської області на період до 2020 р.

URL: <http://dfrr.minregion.gov.ua/>(дата звернення: 18.11.2023)

56. Телюк К.Ф., Гнатишин М.С., Гринчук Н.В. Розвиток туристичної галузі Львівської області як складової частини туристичної сфери. Науковий вісник НЛТУ України. 2016. Вип. 26(6). С. 175–184.

57. Терехух А.А. Методологічні аспекти аналізу ресурсів міського туризму / А.А. Терехух, І.З. Дуцяк // Наук.вісник Міжнародного гуманітарного університету Серія «Економіка і менеджмент». 2015. № 12. С. 109–115.

58. Тимошенко О.В., Мельник А.О. Сучасний рівень розвитку туризму у Львівській області. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. 2019. Том 30. № 6. С. 82–86.

59. Українська спадщина URL: <http://donklass.com>. (дата звернення: 22.11.2023)

60. Центр туристичної інформації URL: <https://city-adm.lviv.ua>(дата звернення: 22.11.2023)

61. Які об'єкти охороняє ЮНЕСКО в Україні URL: <https://ukrainer.net/unesko-v-ukraini/>(дата звернення: 25.11.2023)